

צ'בזטי מוזהר"ן

קמא

דף קו:

עם

ביאור חברותא
ללימוד בעיון

תורה קסב

אמר שהמתמיד בלימוד ספרו יהיה נעשה איש כשר באמת
ובעל מח גדול כי יש בה עמקות נוראה שאין בשום ספר
(חי"מ שמו שמה)

תורה אור
הושע יד (ו) מי חָסֵם יִבְנוּ
אֶלֶּה נִבְנוּ וְיָדָעַם כִּי יִשְׂרָאֵל
דָּרָכָיו יִהְיוּ וְצִדִּיקִים יִלְכוּ בָם
וּפְשָׁעֵיהֶם יִקְשְׁלוּ בָם:
תורה קס
שיר השירים ה (ב) אֲנִי יְשָׁנָה
וְלִבִּי עָרָה קוֹל דּוֹדִי דּוֹפֵק
פֶּתַח לִי אֲחֹתִי רֵעִתִּי יוֹנֵתִי
תִּקְּנִי שְׂרָאשִׁי נִקְלָא שֶׁל
קִנְיָנוֹתִי רְסִיסִי לְיָלֶה:
תורה קסא
דברים שפטים כ (ט) כִּי
תִּצְוֶה אֶל עֵיר יָמִים רַבִּים
לְהִלָּחֵם עָלֶיךָ לְתַפְשָׁה לָא
תִּשְׁחָתִי אֶת עֵצָה לְנִדְחָה עָלֶיךָ
גִּרְוֹן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאוֹתוֹ
לֹא תִכְרַת כִּי הָאָדָם עֵצֶן
הַשָּׂדֶה לִבְלֹא מִפְּנֵיךָ בְּמִצְוֹתֶיךָ:
תהלים פח (יח) סְבוּגִי בְּכַסִּים
כָּל הַיּוֹם הִקִּיפוּ עָלַי יָדָי:
תורה קסג
בראשית לך לך יב (טו)
וַיֵּרָאוּ אֹתָהּ שְׂרֵי פָרְעָה
וַיְהִלְלוּ אֹתָהּ אֶל פָּרְעָה וּמִקֶּחַ
הָאִשָּׁה בֵּית פָּרְעָה:
קהלת ח (ט) אֵת כָּל זֶה
רָאִיתִי וְנִתְּנָן אֵת לִבִּי לְכָל
מַעֲשֵׂה אִשָּׁר נַעֲשֶׂה תַחַת
הַשָּׁמַיִם עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם
בְּאָדָם לָרַע לוֹ:
ישעיהו ט (ט) וַיְגִדּוּ עַל
יְמִין וַיָּרֻעַ וַיֹּאכַל עַל שְׂמֹאלוֹ
וְלֹא שָׁבַעוּ אִישׁ בְּשֵׁר יָרְעוּ
יֹאכְבָּב:
תהלים קו (ה) רַבְעִים גַּם
צִמְאִים נַפְשָׁם בְּקֶהֱם תַּמְעֲשָׁקִי:

קו: ליקוטי

נמצא שיש בהטל שני כחות, להמית ולחיות כנ"ל, כן נעשה מהתורות הנ"ל על ידי בחינות הנ"ל, שהם ממש בבחי' הטל הגשמי, נעשה מזה מ"ל. **וצדיקים ילכו בם וכו'** [א] כנ"ל: לאחרי שאמר תורה הזאת, ענה ואמר, אבל לא מצאתי מקרא או איזהו מארז"ל, למצוא בו דברים אלה, אפשר לומר מצא אחד שיוכל למצוא דברים אלה באיזה מקרא או מארז"ל, והזכיר אז מה שאמר ר' יהושע (סוטה פ"ה)¹ מי יגלה עפר מעיניך ריב"ז שהיית אומר עתיד דור א' וכו' שאין לו מקרא מן התורה והלא עקיבא² תלמידך מוצא לו מקרא מן התורה]:

קס [ו] הדפק דופק ונוקש באדם [ו]. לפעמים הוא נוקש באדם ומזכיר אותו לעבודת הש"י, בבחי' (ש"ה ה) **קול דודי דופק**, ולפעמים הוא מזכיר את האדם לעבירה ח"ו, כי הדפק בא מן הנשימה [ו], והנשימה בא מן האויר ע"י הדיבור, וכפי הדיבור כן נעשה הדפק אם לטוב או להיפך:

קסא [ז] המחלוקת מגביה ומרים את האדם [ז], כי **האדם עץ השדה** (דברים כ), והנה עין המונח על הארץ, א"א לו להגביה א"ע, כ"א על ידי שבאין עליו מים שוטפין, אזי המים מרימין ונושאים את העין, והמחלוקת נקרא מים [א] כמ"ש (תהלים פח) **פבוני כמים כל היום הקיפו עלי יחד**:

קסב [ב] בימי המגיד ז"ל [ב] היה איש עשיר ומיוחד, והיה מתנגד לאנשי המגיד, וספרו לו אנשיו מזה האיש, ואמר להם שיראו לקרב אותו אליו, ולהשתדל בזה מאד ולהתפלל להש"י שיעזור להם, וכן עשו עד שעזרם ה'. שהביאו אותו להמגיד ז"ל, ונעשה איש כשר ירא שמים, אך התחיל לירד מנכסיו, ואמר המגיד ז"ל, שאלו שניהם א"א שיהיו במקום אחד, היינו תורה וגדולה, כי הרוצה להחכים ידרים להעשיר יצפין (כ"ב כה ע"ב). נמצא כשרוצה להחכים עומד לדרום. ע"כ א"א לו להעשיר, כי כשהוא בדרום אזי איננו בצפון ועשירות בצפון, וכן להיפך, כ"א אם הוא בתכלית העניויות שהוא אין ממש, אזי אינו עומד בשום צד, כי א"א לומר עליו שהוא בצפון או בדרום מאחר שהוא אין ואפם ממש, ע"כ אפשר שיהי' תורה וגדולה במקום אחד, כגון משרע"ה ורבינו הקדוש [ז]:

קסג [ח] לפעמים מונח הדיבור ומוכן לצאת, ואינו יוצא דרך הפה כ"א דרך העורף, ³(וממש אפשר לשמוע כמה פעמים שהדיבור אינו יוצא דרך הפה רק דרך העורף [ו]) כי יש שלש קליפות, והקליפות רוצים תמיד לתפוס הדיבור לעצמם, בפרט דיבור הקדוש מאדם גדול, כי אצלם כל הדיבורים יפים ונאים וחשובים, ורוצים לתפסם, מכ"ש כשהדיבור נאה באמת, כי המצריים שהיו כולם שחורים, אלו לא היתה שרה יפת תואר כ"כ, ג"כ היתה חשובה בעיניהם מאד, והדיבור הוא בחינות שרה לכ"א לפי ערכו, יש שהוא בחינות שרה לאומית (ברכות יג.)^[ח] שהוא מושל בדיבור שלו על עיר ומדינה, ויש שהוא בחי'

קס קסא קסב קסג

מוהר"ן

שרה על כל העולם כולו, ויש שהוא שורר בביתו, אך אצלם שהם בחינות מצרים שכולם שחורים ושפלים, כל הדיבורים חשובים ורוצים לתפסם. כי הג' קליפות הם שר האופים ושר המשקים ושר הטבחים, שהם תאוות אכילה ושתייה. ופרעה הוא אותיות העורף שעומד אחורי הקדושה, ותיכף שרואין הג' שרים הנ"ל, שהם שרי פרעה, את שרה שהוא הדיבור, אזי יפה ונאה בעיניהם, ותופסים אותו לפרעה, כמ"ש (בראשית יב) **ויראו אותה שרי פרעה ויהללו אותה אל פרעה**, כי הג' שרים הנ"ל הם קנה וושט וורידין, ותופסין הדיבור להעורף. והנה כשהדיבור הוא דיבור הקדוש בחינות שרה שהיה שכינה עמה, אף שהיה צר לאברהם מאד מאד בעת שנלקחה, עכ"ז ידע ובטח בח' שהוא טובה גדולה [א] שנתפסה לשם, שנעשה מזה נחת גדול להש"י, שהוא בחי' **עת אשר שלט האדם באדם לרע לו** (קהלת ח), שלקטה משם ניצוצות הקדושים כידוע [ב]. אבל אם הוא דיבור פשוט ח", אפשר שיתפסו אותו לשם, וכמעט ח"ו ישתקע שם, אם לא שיבא⁴ צדיק אמת שיש לו כח להוציאו משם: ויש אדם שנעשה מכולו וממנו דיבור, שנעשה שיחה בפי הבריות, והכל דוברין ממנו, והוא הולך נע ונד ומתפזר בפי כולם, ואצל כל א' וא' שבא לשם, יש לו עינויים וצרות משונות, כי אצל כ"א יש לו פרעה לפי בחינתו, וכשבא לפי אדם גדול, שם פרעה מלך, ומצרים מדינה, וג' שרים, אף כשהם תופסים הדיבור ונופל אליהם, צר לו מאד, עכ"ז יש לו נייחא, שאפשר לו למצוא שם ניצוצות הקדושים, ויהיה טובה מזה. אך כשבא לפי אנשים שפלים, ושם כשתופסים הדיבור להעורף, והוא נופל⁵ שם, ושם מְדַבֵּר שְׁמִימָה צָרָה וְעֶרְבָה^[ז] לא עבר בה איש, אין לו עם מי לפגוע, צר ומר מאד. הנפש הולכת נעה ונדדה ומתפזרת בפיוור הנפש, בפי כמה אנשים, והוא עיף ורעב וצמא במדבר, ואין לה אכל להשיב נפשה הרעבה והצמאה, ואוכלת את עצמה, בבחי' **איש בשר זרועו יאכלו** (ישעי' ט)^[ז]. וכדמיון האיש שנבר עליו הקרירות מאוד, ואין לו שום כח⁶סוי להמם עצמו ולהתעטף בו, והוא מכפל ומחבק ומכווץ⁷ עצמו, כמו כן הנפש אין לה שום כסוי להתעטף ולכסות עצמה, והיא בחי' [ז] **נפשם בהם תתעטף** שמתעטפת מעצמה מינה ובה, וכל כך נתעלפה עד שאפי' אם נותנין לה דבר מאכל, אינה יכולה לקבל לאכול, כמו החולה שמוטל זמן רב בחליו, עד שנתעלף כ"כ שא"א לו לקבל שום מאכל, וכשנותנין לו הוא דוחה ואינו יכול לקבל, ומה נעשה ואנחנו גרמנו לעצמינו שלא שמענו לעצות טובות שנתן לנו הש"י ⁸(כי פנו אלי עורף ולא פנים [ז]): ואז הוא חבוש בבית האסורין. כי נתפס ונאסר שם. ולפעמים מגביהו למעלה. ומעלה לשמים. ואח"כ משליכו מאד

^א הושע יד י' ועיין גזיר כג.

^ב הערת מוהרנ"ת בתקפא

^ג מתרצו - ימצא

^ד בתשכס - (סוטה כז) וא"צ כי זו משנה בטוטה פרק ה משנה ב ומשנה ה

^ה מתרצו - ר' עקיבא וצ"ע כי במשנה כתוב עקיבא

^ו לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו

^ז עיין שער מאמרי רשב"י על תיקון סט דף קו

^ח ספר הברית ח"א ז' כד. וזהו רע"ט ח"ג דף רלד.

^ט לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו

^י עיין שיש"ק ח"א קעב. וראה זוהר ח"א דף פא: ופסיקתא זוטרותא שמות יד י' ופרעה הקריב את ישראל לאביהם שבשמים. ותורה ו' שעיקר התשובה היא כשנקיים ידום וישתוק למחרפיו.

^{יא} מנהדרין ז. האי תיגרא דמיא לציגורא דבידקא דמיא. ועיין ח"ט תא.

^{יב} לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו

^{יג} המגיד ממעורישת תלמיד וממשיך הבעש"ט. המעשה המסופר כאן ראה בשיש"ק הכלל חסידו שכתב רבי יועץ קים קדיש ברינהעש. בערך ענוה אות ד'. ואגרא דכלה פרשת וישב. והיכל הברכה במדבר א' כ' ד"ה ומעשה היה בימי.

^{יד} עיין במדבר יב ג' והאיש משה ענו מאד. ועיין נדרים לה. פסל לך פסלתן שלך. ועיין סוטה מט משמת רבי בטלה ענוה. ובגישין גט. מימות רבי עד רב אשי לא נמצינו תורה וגדולה במקום אחד. ועיין תורה ס' אות א'.

^{טו} לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו

^{טז} הערה זו כבר נמצאת גם בדפוס

^{יז} צ"ע עיין חיי מוהר"ן סימן תקפט.

^א עיין מזרחי על פרש"י בראשית יז טו

^ב עיין זוהר לך לך פא:

^ג מד"ה כי הג' קליפות עד כאן הם דברי הארז"ל בלקוטי תורה פ' לך לך.

^{דא} מתרצו - שיבוא

^{דב} בתקפא - נפל (ו' מחוק ונשאר נקודה)

^{דג} לשה"כ ירמיהו יט ב' ו'

^{דד} וירמיהו יט ט'

^{דה} מתרצו - כיסוי

^{דו} בתשכס - מכווץ

^{דז} תהלים קו ה'

^{דח} הערה זו נמצאת כבר בדפוס

^{דט} לשה"כ ירמיה ב' כז

מאמר תורה וגדולה במקום אחד

מספה"ק ליקוטי מוהר"ן

זמן ומקום אמירת התורה
לא ידוע

פתיחה

בשם המגיד רבי דב בער ממעזריטש מספרים שאמר שא"א שיתקיים באדם אחד גם חכמה וגם עשירות, שהרי אמרו בגמרא הרוצה להחכים ידרים והרוצה להעשיר יצפין, וא"א לאדם להיות בעת אחת גם בצפון וגם בדרום, אלא אם זוכה להיות אין. כמבואר בפרש"י ב"ב כה: וכך הכריעו הפוסקים¹ שמצדד פניו לצפון או דרום, ואפשר רק או לכאן או לכאן, אא"כ הוא אין ואזי לא צריך לצדד כלל כי נמצא כאחת בכל הרוחות. ואע"פ שאפשר להיות עשיר ותלמיד חכם, היינו חכמה תתאה, אבל תורה עילאה שמקבלים מצדיקים אמיתיים כיצד להיות איש כשר ירא שמים, היא רק בדרום, והקונה אותה מתרחק מהצפון, עד שזוכה להיות אין. ואע"פ שמזלו של אדם להיות עשיר נקבע קודם לידתו, אפשר כשעושה רצונו של מקום שיחיה מעל המזל וע"י חשקו בתורת אמת יתרחק ממזלו של עשירות בחי' צפון, אל בחי' דרום שהוא החכמה, ואם יתבטל לרבו כראוי ויזכה מדרגת אין, יוכל לזכות לתורה וגדולה ביחד.

אבל באמת אין היא תכלית הענווה בחי' יחודא עילאה, שהוא בטל ונכלל ברצון ה' ית', ואינו פונה לא לצפון ולא לדרום אלא לה' ית' בלבד.

ונראה שעיקר המסר כאן הוא שמי שמצדד פניו לעשירות, לא זכה לאין ממנו, ועל כן הוא רק מתרחק מהחכמה האמיתית.

שיחות

שיש"ק חדש ח"א אות שיו - דרך הבעל שם טוב היתה באמור להתחבר עם האנשים הפריים הפשוטים שנקראו 'די תהלים' ו'ניקעס' (אומרי התהלים), אשר בכל יום אחרי התפלה היו אומרים את כל ספר התהלים בלא הבנה. ובשמיני עצרת היה עורף הבעל שם טוב את שלחנו לפני אלו בעלי הבתים הפשוטים בלבד, "א בעלית'ישע טיש"ם, ולא היה מרשה אז אף לגדולי תלמידיו להסב על שלחנו; והיו תלמידיו הגדולים תמהים בינם לבין עצמם: מה יכול כבר רבם לדבר עם כאלו אנשים פשוטים ומגשמים? פעם שאלו בני החבריה את הבעל שם טוב: "וכי מהו הקשר שיש לכם עם אלו אומרי התהלים הפשוטים, וכי מה שיש ושיח להם עמכם?". השיב להם הבעל שם טוב: "עמדו עמי במעגל, וכל אחד יניח ידו בחזקה על כתף חברו, עד שישגר המעגל"; והניח תלמידו הרב המגיד ממעזריטש וצ"ל את ידו על כתף הבעל שם טוב. וצוה להם הבעל שם טוב לסגור את עיניהם ולהתדבק, והחלו כלם יחד לעלות למעלה בעליה נשמה מהיכל אל היכל, עד שהגיעו להיכל גבוה מאד, הוא היכלו של דוד המלך עליו השלום, ונכנסו להיכל וראו שם אור מפלא, כי היו אומרים שם תהלים בנעימות כזה, ומרב הדבקות ונעם ומתיקות ההיכל - כמעט שציצאו מחיותם (אין דער תהלים איז עפעס אזוי זיס, עד ממש אז מען קען אויסגיין פאר חיות). והוריד הבעל שם טוב את ידו מהמעגל, ונפסק הדבקות, ואמר להם: "בו, וואס זאגט איר צו די תהלים'ניקעס? דאס איז אויבן דער נחת רוח פון זיין" - נו, מה תאמרו על 'אומרי התהלים' האלו (שבעיניכם אנשים פשוטים הם)? זהו הנחת רוח שיש למעלה מהם"; וכבר התחרטו על שהרהרו אחרי רבם:

לקוטי הלכות

אין

קושיות

א. צ"ע לכאורה מעשה זה יש לכתוב בספרי המגיד וכיצד נכנס כאן בספר של רבנו. וראה שגם בתהלים שנקרא הספר של דוד המלך אע"פ שנכתב ע"י עשרה צדיקים. ואין לומר שבא לתרץ את הגמרא כביאור המגיד, כי ביאור המגיד אין לו מקור בגמרא זו. אלא הוא חרוש שלו. אבל אולי יש צד לחלוק על החרוש הזה ורבנו הסכים עם המגיד. וצ"ע

יג עד יח תמוז תשפ"ד

² ש"ע או"ח סימן צב סעיף ב' ברמ"א כתב לצדד גופו לדרום או צפון ופניו לבית המקדש אבל הפוסקים הכריעו כפרש"י לצדד גופו בית המקדש ורק פניו לצפון או דרום.

- ב. משמע שרבנו כאן מסכים אם המגיד. וצ"ע הרי בתורה כג נתן עצה כיצד זוכים לעשירות דקדושה ע"י שמוליד את הממון עם מוחין של הסתפקות שיהיה שפע כפול. ושם לא דיבר שהתנאי לזה להיות אין/י.
- ג. עשיר ומיוחס צ"ע למאי נפקא מינא שהיה מיוחס – ונראה קמ"ל שבגלל יחוסו רצה המגיד לקרב אותו, ולא בגלל עשירותו. (אולי כמבואר בב"מ פה. איקלע רבי לאתרא דראבר"ש ואיקלע רבי לאתרא דר"ט ושאל יש לו בן לאותו צדיק?) אבל ראה גרסת המעשה הזו בשיש"ק הכלל חסידי, שם כתוב שהיה למדן מתמיד מאד, ולא זכר מיוחס. ונראה שרצה שיתקרב אליו בגלל שהיה למדן ומיוחס וכמבואר בשיש"ק חרש/י שהמגיד לא קרב אנשים פשוטים. והיו לו שלש מאות תלמידים כולם בעלי רוח הקדש. וראה חיי מוהר"ן סימן תקמג/י שגם רבנו אמר לאנ"ש שיתדלו יותר לקרב אנשים גדולים במעלה, ובאר שם שלמדן ועשיר ומיוחס הם האנשים הגדולים שהתכוון.
- ד. מי שהוא אין, יכול להיות גם בצפון וגם בדרום – צ"ע לכאורה כיון שהוא אין, הוא לא בצפון ולא בדרום? עניין זה תלוי בהגדרה של אין.
- ה. ובאמת צ"ע מה פירוש להיות אין? עיין תורה יא שיש יחודא תתאה, פירושו (שמעתי מוהריצ"ח) שאדם מבטל רצונו לה' ית' אבל עדיין יש לו ישות אלא שהיא בטלה אליו ית'. אבל יש יחודא עילאה שהוא כל כך בטל לה' ית', עד שלא יודע מעצמו. ונראה שלהיות אין בתכלית עד שהוא מעל המקום והזמן זה ע"י יחודא עילאה דייקא.
- ו. בנדרים לח. אמר רבי יוחנן אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינונו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו וכולן ממש. כיון שהתנאי להשראת שכינוהו היא עשיר וחכם מוכרח שהוא אין. וצ"ע האם היינו עניו?
- ז. צ"ע אם ענוה היא אין, מדוע אמרו חז"ל בנדרים הנ"ל חכם ועשיר ועניו, הרי מי שהוא עניו דהיינו אין, הוא מעל המקום והזמן, ממילא הוא בצפון ודרום, ויש לו עשירות וחכמה.
- ח. צ"ע אותו עשיר שירד מעשירותו כשהתקרב למגיד, האם היה תחילה בצפון והמגיד העביר אותו לדרום? הרי גם קודם היה תלמיד חכם גדול. הרי שכבר זכה לשני שלחנות לפני שבא למגיד. מה ההבדל בין החכמה שהיה לו שזכה בה גם כשהיה בצפון, לחכמה שקיבל מהמגיד שהיא רק בדרום? נראה שזה רמז בתורה במה שכתב ונעשה איש כשר ירא שמים וסמך ליה אך התחיל לירד מנכסיו, משמע שדייקא תורה חכמה שעל ידה נעשה איש כשר וירא שמים היא החכמה שבדרום ואינה בצפון.
- ט. בנדה טז:י"א מבואר שבהריון נקבע אם יהיה האדם עשיר ואם יהיה חכם וכו'. ואותו אדם שהתקרב למגיד היה עשיר וחכם בחכמת הגמרא ומסתמא גם בחכמת האר"ז. וצ"ע איך יתכן שבגלל שלמד חכמת המגיד דהיינו חכמת הבעש"ט ישתנה מזלו.
- י. ידוע שהמגיד ותלמידיו זכו לבחי' אין וכמבואר כאן שזו היתה העבודה של המגיד, שעל כן הקפיד על מי שאמר "אני". וצ"ע לפ"ז הנהגתו שלא לקרב אנשים פשוטים לבד ממה שזה היה הפך דעת רבו הבעש"ט

^א עיין סוף תורה כב שג"ע וגהנם הם בזה העולם וא"א לבוא לשם בגלל הקרירות שבצפון ודרום.

^ב שיש"ק חרש ח"א סימן קלד – אצל תלמידי הבעל שם טוב כבר היתה ההנהגה באופן אחר, ובפרט אצל תלמידו הרב המגיד הגדול ממעורר, שהיה אצלו "א שארפער טיש" (ש"לחן חד וחריף). הינו שיארו ופחדו לגשת אליו, ולא כל אחד היה יכול לבוא ולהתקרב אליו, וכמעט שלא היו נמנים אנשים פשוטים בין תלמידיו; והיו לו בשלש מאות תלמידים וכוונתם תגן עלינו, פלם בעלי רוח הקדש, ובכח כל אחד מהם היה להחיות מתים. (ותלמידי המגיד לא נהגו עם תלמידיהם בדרך כה חקירה כפי שנהג רבם). עוד בחיי רבו הבעל שם טוב הקדוש חפץ היה הרב המגיד לבחר בהנהגה חדשה בזאת, לעסוק אף ורק עם גדולים וצדיקים, ושלח לו הבעל שם טוב פתקאי עם מעות לפדיון נפש, וכתב לו שם שלא יעשה בזאת, ושאפלו אם כל כך שגבה מעלתו וכו', עם כל זה – "הלא אני רבתי" – "איה בין דאך פארט ד"ין רבתי"; ושמע המגיד לקול רבו, ובטל את מחשבתו וכו'.

^ה חיי מוהר"ן אות תקמג – ...ופעם אחת בליל מוצאי שבת עמדנו לפניו עם כמה אנשים מהחשובים שלו, והוכיח אותנו מאד כמה שעות על ענין זה וספר אז הרבה מענין זה. וגם היה רצונו שישעו נסיעות בשביל זה כדי לדבר עם בני אדם. ואז כשדבר מזה להשתדל לקרב נפשות להשם יתברך כנ"ל, אז היה מתלוצץ מאלו המשתדלים לקרב להשם יתברך רק הפחיתים במעלה מאד כגון עניים ואביונים ועמי הארצות וכיוצא בזה אנשים השפלים במעלה. כי העקר הוא להשתדל לקרב להשם יתברך בני האדם הגדולים במעלה שיש להם איזה חשיבות. כי בני אדם באלו קשה לקרבם מאד, וכשזוכה לקרבם אשירי לו. כי הוא דבר גדול מאד כשמתקרב נפשות גדולות להשם יתברך ואז אלו הקטנים והשפלים במעלה נופלים ונטפלים ממילא אליו ומתקרבים להשם יתברך, כי מתבטלים לגבי הגדול מהם שנתקרב לדרך האמת להשם יתברך: ושאלתי אותו זכרונו לברכה מי הוא הגדול. השיב בחפזו ובדרך גערה על שאני שואל דבר פשוט כזה! מי שהוא למדן יותר חשוב יותר, מי שהוא עשיר חשוב יותר, מי שהוא מתקרב יותר. והמוכר מדבריו היה שכל מי שיש לו איזה חשיבות ומעלה מצד עשירות או מצד חכמה ויחוס, בודאי נשמתו גדולה וגבוהה יותר. וכמו כן יש לו יצר הרע גדול ביותר, וגם בו תלויים כמה נפשות ביותר. ועל כן העקר להשתדל לקרב מבני הגעורים החשובים שבעיר, כגון בני העשירים ואותן שמחזקים בלמוד, ואז הקטנים מתקרבים ממילא וכו'.

^י נדה דף טז: – דריש ר' חנינא בר פפא אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו ונוטל טפה ומעמידה לפני הקדוש ברוך הוא ואומר לפניו רבונו של עולם טפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טיפש עשיר או עני ואילו רשע או צדיק לא קאמר כדר' חנינא דא"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים.

כמבואר שם שע"כ לא נהג כך בחיי הבעש"ט, אבל לפי מה שמבאר רבנו בתורה פב תנינא¹ שמדרכי הענווה היא לרדת ולמצא התקשרות גם אם הקל שבקלים והיא דרך שחידש משה רבנו באלול ע"ש, צ"ע

יא. תורה וגדולה – צ"ע מדוע העשירות מכונה גדולה ולא החכמה.

יב. צ"ע אותו עשיר כיון שזכה לחכמה ירד מנכסיו והצטער, וצ"ע כיון שזכה לחכמה מדוע לא הבין שהעניות מידה טובה יותר כמבואר בחגיגה ט: לא מצא הקב"ה מדה טובה לישראל אלא העניות? ומדוע המגיד לא גער בו עדיין אתה רוצה עשירות? אלא להפך נתן לו עצה להחזיר לו את העשירות. מאידך אם היא המדה הטובה ביותר, מדוע אמרו בנדרים לח. שהקב"ה לא משרה שכנתו על מי שאינו עשיר?

יג. הרוצה להעשיר יצפין צ"ע הרי לעושר אמיתי צריך חכמה דייקא דהיינו מדת ההסתפקות כמחז"ל איזהו עשיר השמח בחלקו. וכמבואר בתורה כג שעל כן לזכות לעשירות דקדושה צריך לצעוק כפלים כילודה ק"מ קלין כדי להוליד את הממון עם המוחין של הסתפקות השייך לו. עיין מהרש"א ב"ב כה: ד"ה הרוצה להחכים².

יד. הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין – צ"ע כי היא דעת רבי יצחק אבל רבי יהושע בן לוי חולק ואומר שע"י שידרים יזכה לחכמה ועי"ז גם לעשירות. שהרי כתוב בשמאלה עושר וכבוד. ולכאורה זה סותר את דברי המגיד, שא"א שיהיה גם חכמה וגם עושר. במליצה ראיתי מבארים³ שהעושר שבשמאלה של התורה הוא רק כל שכן ולא ממש, על כן הוא לא כל כך במזומן אלא יותר סיעתא דשמיא שלא חסר להם כלום.

טו. תורה וגדולה במקום אחד – בגמרא גיטין נט. מבואר שבמקום אחד הכוונה אצל אדם אחד בלבד בכל הדור. והמגיד לקח משם את לשון אבל לא את הכוונה.

טז. מדוע עשירות וחכמה הן תרתי דסתרי, למי שאינו עניו. פירוש כיון שלא צריך להיות בדרום או בצפון ממש, אלא רק לצדד פניו (כמבואר בסימן צד מ"ב ס"ק יב) מדוע א"א לצדד פניו פעם לכאן ופעם לכאן כמו שיש נוהגים

¹ תורה פב תנינא – ועקר התשובה הוא בחדש אלול, כי הם ימי רצון, שעלה משה לקבל לוחות אחרונות ופתח דרך פבושה לילך בה. והדרך שעשה משה הוא כך, שמשך קשר את עצמו אפילו לפחות שבישראל ונסר נפשו עליהם, כמו שכתוב (שמות ל"ב): "ואם אין מחני נא". וזה פירוש (שמות ל"ה): "ויקהל משה" וכו' שמשך היה מאסף ומיחד ונקשר את עצמו עם כל ישראל, אפילו עם הפחות שבפחותים. וזה פירוש (תהלים נ"ג): "כלו סג יחדו" אפילו כשאני רואה אחד מישראל, שסג מכל וכל מהקדוש ברוך הוא, אף על פי כן צריך אני שנהיה יחדו צריך ליחד ולקשר עמו, כמו שעשה משה:

² מהרש"א על בבא בתרא דף כה: הרוצה להחכים ידרים והרוצה בו. הכונה בו כדלעיל כי הלחם אשר בו יחיה האדם הוא מרוח דרום והרוצה שלא להרבות הון רק כדי חייו שיחכים בתורה יתן פניו לאותו צד אשר הלחם בא ממנו ולא הזהב שהוא דרום אבל בהיפך הרוצה להעשיר יצפין יתן פניו לאותו צד אשר הזהב בא ממנו שהוא צפון כדלעיל ואמר וסימנך שלחן בצפון כו' שהוא שלחן מלכים ועשירים ולא היה עליו רק לחם הפנים רמז שלא יסמכו על ריבוי הונם כי לא ישבעו ממנו רק מן הלחם הבא מצד השני שהוא דרום ומנורה היתה בדרום שהיו מסתפקין בה בשמן לנר כן הרוצה להחכים לא יבקש ממון רב רק שיתפק במעט כדי לקיים נפשו ונשמתו הקרויה נר אלהים נשמת אדם ודאמר מתוך שמתחכם מתעשר כו' כי החכם הוא המסתפק במה שיש לו כמ"ש הוא בעושר האמיתי שאמרו איזהו עשיר השמח בחלקו ומייתי מקרא ובשמאלה עושר וכבוד דהאי בשמאלה קאי אדלעיל דכתב אדם מצא חכמה וגו' כי טוב סחרה גו' ר"ל שאין העושר תלוי בשמאל שיעשיר ויצפין אלא שהעושר תלוי בשמאלה של חכמה שזכר לעיל והיינו המסתפק במה שיש לו אי נמי כדאמרין למשמאלים בחכמה דהיינו שלא לשמה זוכה לעושר וכבוד וקרוב לענינו דלעיל ראיתי כתוב שוב בתרגום יונתן פ' פקודי (שמות מ"ד) וז"ל ותהנעל ית פתורא לסטר צפונא מטול דמתמן מתיבה עותרא דמתמן זלתן רסיסין כו' ותהנעל ית מנרתא בסטר דרומא מטול דמתמן שבילי כו' מתמן גזי חכמות דמתילין לנהורא כו' עכ"ל ע"ש באורך מיהו מ"ש על צד צפון דמתמן זלתן רסיסין כו' לכאורה הוא סותר סוגיא דשמעתין דקאמר הרביבים באים מדרום ואדרבה רוח צפון מונע הרביבים ואפשר לומר דעל רסיסי טל קאמר דבאים מצפון כדדריש לעיל תול כטל זו רוח צפונית כי לעת השחר יעלה הטל שאז רוח צפון שולט והטל אינו נעצר לעולם כמו רוח צפון כדלעיל ודו"ק:

³ תולדות יעקב יוסף (רבי יעקב יוסף מפולינא תלמיד הבעש"ט) פרשת חקת אות ה' – ונראה לי דכתבתי במ"א (האזינו סימן ב'), מה שאמרו חז"ל הרוצה להחכים ידרים להעשיר יצפין (ב"ב כה ע"ב), כי אחז"ל ארץ ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד, אטו ארץ ימים איכא עושר וכבוד ליכא וכו', אלא ארץ ימים וכל שכן עושר וכבוד וכו' (שבת סג.). ושמעתי בשם הרבני מוהר"ן (כנראה הכונה לרבי נחמן מהורדינקע), כמו שאינו מפורש עושר וכבוד למימינים, רק דאיתי במכל שכן, כך לא נראה עשרן, רק שע"כ מתפרנס בטוב וכל צרכו בכבוד כמו העושר, ואין היתרון כי אם ראות עין עשיר בעשרו וכו' ודפח"ח. וז"ש הרוצה להחכים ידרים, להעשיר יצפין, שיהיה דעתו נוטה בלימוד התורה ועשיית המצוות להחכים שהוא בימין, או להעשיר שהוא בשמאל. ובאמת עיקר התכלית לבלתי סור מן המצוה אל א' מהכוונה הנ"ל ימין או שמאל, רק לקיים גזירות המלך. כמו שמצינו באהרן שלבש בגדי כהונה לקיים גזירות המלך ולא לגדולתו וכו' יעו"ש (ועיין בפרשת צו) ודפח"ח. ובוזה בארתי משנה דאבות (פ"א) אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות וכו' יעו"ש:

ראה גם פרפראות לחכמה אות ד' על תורה יב – ויש עוד סמך וסעד להבירינו אלה ממה שאמר רבינו ז"ל, ונדפס בהשיחות (שאחר הסיפורי מעשיות) שמיום שחרב בית המקדש נפל העשירות בעמקי הקליפות, בבחינת ותרד פלאים אותיות אלפים וכו', ועל כן קשה לאיש כשר באמת שיהיה לו עשירות גדול מאלפים הרבה מזומנים וכו' והביא שם מה שאמר זקינו הקדוש וכו' מוהר"ר נחמן ז"ל על מאמר רז"ל כל שכן עושר וכבוד, ואמר ר' נחמן ז"ל שהוא רק כל שכן אבל לא בפירוש כי אף על פי שהוא כל שכן אין להם מזומנים וכו', מבואר להדיא שאף על פי שבזוודאי גם בימינה כל שכן דאיכא עושר וכבוד אף על פי כן עכשיו שנפל העשירות קשה מאוד שיהיה להמימינים בה גם עשירות רב מזומן, אם כן יש לומר שמפני כך מוכרח הצדיק עכשיו ליפול לבחינת שמאלה דייקא בכדי להמשיך עושר וכבוד לישראל במזומן קצת גם כן כנ"ל:

בתפילה שמתנועעים פעם לכאן ופעם לכאן. ועוד הרי בכל יום אנו מבקשים כמה בקשות בתפילה. משמע דווקא עשירות וחכמה, למי שהוא יש, הן תרתי דסתרי אפילו כשמבקש בזה אחר זה.

יח. חז"ל אמרו איזהו עשיר השמח בחלקו איזהו חכם הרואה את הנולד. נמצא לפ"ז שהתפילה לא צריכה להיות שאזכה לחכמה ועשירות אלא שאזכה לשמחה בחלקי ולראות את הנולד. וצ"ע האם השמח בחלקו הוא בצפון והרואה את הנולד הוא בדרום? נראה שהחכמה שעליה מדובר כאן לא קשורה לחכם הרואה את הנולד, אלא חכמה עילאה פנמיות התורה. וגם השמח בחלקו הוא רק חלק מהעשירות ולא כולה, כי כאן מדבר בעשירות בפועל, אמנם בקדושה היא שפע כפול, דאי לא הכי היא חסרון, כי יש לו מנה רוצה מאתים.

יח. ראה לעיל בשיחות משיש"ק חדש שדייקא בשמיני עצרת דהיינו שמחת תורה היה הבעש"ט (וגם רבנו כמבואר בחי"מ רסג) מסיבים רק עם בעלי בתים פשוטים שאומרים תהלים. משמע שהבינו שתהלים הם במדרגת תורה ושייך לשמוח בהם בשמחת תורה, וכבקשת דוד המלך שיהיו תהלים כנגעים ואהלות. וצ"ע נראה פשוט שתהלים היא לא כתורה שהיא חכמה תתאה אלא חכמה עילאה, נמצא שגם לתהלים א"א לזכות ביחד עם עשירות, היתכן? התירוץ פשוטי העם שהיו אומרים תהלים אפילו לא הבינו מה אומרים כמבואר שם. ואמירה בעלמא היא בוודאי לא בדרום, אבל תלמידי הבעש"ט שזכו לעלות ולהשיג את הנעימות שהתהלים של אותם פשוטים פועל למעלה, זה אפשר להראות רק למי שהוא או בדרום או שהוא אין.

יט. מה הנמשל של צפון ודרום? המתיבתא בילקוט ביאורים (עמ' קכט) בשם תשובת הגאונים¹ כתב כיון שמנורה בדרום ושלחן בצפון נעשה אותו רוח מזומן לכך.

כ. צ"ע האם ככל שאזכה להיות יותר אין כך אזכה יותר לחכמה ועשירות, או שרק כשאזכה להיות אין בתכלית אז אוכל לזכות לעשירות וחכמה יחדיו. בפשטות נראה שרק כשזוכים לאין בתכלית. אבל אולי יש לתלות זאת בשני באורים, האם האין מועיל כי עי"ז אני מעל המקום והזמן או שהאין מועיל כיון שע"ז אני אוחד בשרש החכמה והממון.

כא. הרוצה שיחכים ידרים, פרש"י יטה פניו בתפילתו, סמניך מנורה שרומזת לחכמה היא בדרום. מבואר שלא צריך להיות בדרום אלא רק להפנות פניו בתפילה וצ"ע מה מועיל הפנית הפנית? ונראה שע"י שע"י הפנית הפנים, פונה כוונתו לשם², והיכן שאדם חושב שם הוא כמבואר בשם הבעש"ט (הובא בתורה כא ד"ה חיים נצחיים) נמצא לפ"ז כוונת המגיד שאין הכוונה שא"א להיות בשני מקומות, אלא שא"א לחשוב שתי מחשבות כאחד. וכמבואר בתורה רלג. וא"כ צ"ע מה מועיל שיהיה אין, האם יוכל אז לחשוב שתי מחשבות כאחת? וצ"ע כנראה שכן. אבל צ"ע כיון שזכה להיות אין, דהיינו התכללות גמורה בו ית' אזי אין לו שום רצון אלא רצון ה' אחד. איך יתכן שירצה חכמה ועשירות הרי הוא בטל וכלל ברצון ה'. לא מבטיע עשירות שהיא ששמח בחלקו ולא פונה אל הממון, אלא גם חכמה כל החכמות הן רק הקדמות לחכמה עילאה שהיא תכלית הידיעה שלא נדע, כי כשהוא אין בתכלית, זה בעצמו תכלית כל החכמות.

כב. צ"ע מי שמזלזל להיות עני האם כשיהיה אין יעשיר? צ"ע אולי רק מי שמזלזל עשירות, אזי כיון שחשק בחכמת אמת והוא עושה רצונו של מקום ואזי הוא מעל המזל, וע"י חשקו בתורת אמת עוזב את מזל העשירות שהוא מהות של צפון אל מהות של דרום, ואם הוא אין אזי יכול להיות בשניהם. אבל אם מזל עניות וחשק בחכמה הוא לא עוזב את העניות. וגם אם היה אין מנין יהיה לו עשירות?

כג. צ"ע האם גוי או חילוני יכול להיות במדרגת אין? מספרים על הרמב"ם שאמר שגוי לא יכול להיות עניו. ויש בזה מעשה שספרו לו על גוי שהוא עניו ונסע לבדוק וכו'. וצ"ע מתנא דבי אליהו פ"ט מעיד אני עלי שממים וארץ בין ישראל בין עכו"ם וכו' לפי המעשה שהוא עושה כך רוח הקדש שורה עליו. והרי אמרו בנדרים לח. אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור חכם ועשיר ועניו. נמצא אם גוי זוכה לרה"ק הרי שהוא עניו. וצ"ע כגרסת הרא"ש שהכוונה להשראת שכינה בקביעות. אמנם התנא דבי אליהו צ"ע מפסוק מפורש בשמות לג טז וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמִּי מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: ופרש"י אני שואל ממך שלא תשרה שכינתך עוד על אומות ע"א: ואולי יש לחלק בין רה"ק להשראת שכינה (וכן ראיתי בספר זאב יטרף נביאים ראשונים עמ' צב שנשאר בצ"ע)

כד. מדרגת אין משמע שהיא הענווה, וצ"ע רש"י פרש ענו הוא שפל וסבלן וצ"ע האם תאוות אכילה לא סותר את מדרגת האין?

הקדמה

¹ בתשובות הגאונים (הרכבי סי' תקכט) כתב, שהטעם שהרוצה להחכים יתפלל לדרומו של עולם, הוא משום שכיון שהיתה המנורה בדרום נעשה אותו הרוח מזומן לכך, והמתפלל כנגד דרום זוכה לתורה מחמת המנורה שהיתה בדרום. וכן הרוצה להעשיר יצפין, שמשום השולחן שהיה בצפון נעשה צפונו של עולם מזומן לעושר, והמתפלל כנגד הצפון מועילה לו זכות השולחן ומתקבלת תפלתו.

² ספר אמונת חכמים (לרבי אביעזר שר שלום באזילה) פרק עשרים וארבע – תדע שכל המצות צריכות כונה קצת, ואילו לא היה יודע אדם שהיום הוא סוכות והיה נוטל לולב לא יצא ידי חובתו כלל כמו שאמרו בגמרא. ואם כן הוא במעשה המצות, קל וחומר בתפלה שכל עיקרה היא הכונה שהיא עבודה שכלב (תענית ב.), שהכוונה עושה מעשה למעלה אם יזכה, וממשיך השפע הראוי לבקשתו. ובוה תבין מה שאמרו רבותינו ז"ל (ב"ב כה:): הרוצה להחכים ידרים להעשיר יצפין. כי העושר בא משפע מדת דינו של הקדוש ברוך הוא, כמו שכתוב (משלי ג, טז) ובשמאלה עושר וכבוד, והנה הרוצה להעשיר צריך כבודו להמשיך השפע ממדת הצפון של מעלה, כמו שכתוב (איוב לו, כב) מצפון זהב יאתה, וכמו כן לעשות מעשה בגופו לנטות לצד צפון.

רבנו מספר כאן מעשה שהיה עם המגיד ממעזריטש רבי דב בער תלמיד וממשיך הבעש"ט. שאמר לאחד שהתקרב אליו וירד מנכסיו שא"א שיתקיים חכמה ועשירות באדם אחד אא"כ הוא עניו בתכלית עש שיזכה להיות אין ממש. כידוע שהמגיד ממעזריטש שם מאד דגש על עניין השפלות להיות אין ממש. עד כדי כך שהקפיד על אנשיו שאמרו את המילה "אני" ¹³, כי "אני" זה רק הקב"ה. וכן"ל בשיחות, שהמגיד לא קרב פשוטי עם, אלא רק תלמידי חכמים, ודרש מהם עבודה במדרגה גבוהה מאד, עד שהיו לו כשלש מאות תלמידים בעלי רוח הקדש. וכידוע שרוח הקדש היא השראת שכינה שהקב"ה משרה רק על גבור חכם עשיר ועניו וכו'. ולפי המבואר כאן הפירוש שהיו לו כשלש מאות תלמידים שזכו למדרגת אין ממש.

המעשה הזה שסיפר רבנו על המגיד, הובא גם בהיכל הברכה ¹⁴ ושם הוסיף שהטעם שאותו עשיר ירד מנכסיו כיון שלא היה לו מספיק ביטול לרבו המגיד, אלא שרבו מרוב ענוותנותיה לא אמר לו בפירוש אלא במשל עפ"י הגמרא.

ונראה שאפשר להבין זאת מהמעשה המסופר כאן, שהרי העשיר היה כבר גם למדן ואעפ"כ היה עשיר, ורק כשלמד מהמגיד את חכמת הבעש"ט ירד מנכסיו, וידוע שעיקר גדול בחכמה זו היא השפלות וענוה, ומבואר שהוא למד את החכמה היטב עד שבגללה ירד מנכסיו, וצ"ע א"כ מדוע לא זכה גם להיות אין, הרי המגיד הביא כשלש מאות מתלמידיו למדרגת אין עד ששרתה עליהם השכינה, שכידוע אינה שורה אלא על חכם ועשיר. ומדוע העשיר הזה לא זכה? אלא כיון שאע"פ שהיה לו ביטול להקב"ה, אבל למדרגת אין ממש זוכים רק ע"י ביטול לצדיק, והוא היה עשיר מיוחס ולמדן וחשוב שכל אלה המניעות הגדולות ביותר לביטול לצדיק. ואת זה רמז לו המגיד, במאמר הגמרא הרוצה להעשיר יצפין וכו'.

וכן מבואר בתורה עב תנינא ¹⁵ שלענוה זוכים ע"י הצדיק, כי ממנו מקבלים התנוצצות המוחין שרק עי"ז זוכים לגדולה דהיינו שפלות ¹⁶. וכן בתורה ד' ¹⁷ מבואר שע"י וידוי לפני הצדיק נכללין באין, ע"ש שמאריך לבאר מדת האין של משה רבנו. וכיצד החכמה מאין תמצא, ואיש חכם יכפרנה.

¹³ כמובא בספרים מעשה מבעל התניא ומעשה דומה מרבי אהרן מקרלין, שכשהמגיד שאל מי עשה זאת או מי דופק בדלת ואמרו "אני", לא התייחס אליהם, ורק כשאמרו את שמם התייחס. ואח"כ ארע להם מעשה שחשדו בהם על איזה דבר, וצעקו זה לא אני זה לא אני, וחזרו למגיד ואמר להם כיון שאמרת "אני" חייב היתה לתקן זאת בצעקות זה לא אני. ראה ספר חזון שמואל ח"ב דרשות הש"ס עמ' קיג. וראה ספר בסוד עבדיך ח"ג פרק נז.

ראה ספר דבורי מוהרא"ש (של הרב שיק) ספר שמות פרק הכרת הטוב עמ' ע' – הנה המסתכל בספרו הגדול 'שלחן-ערוך-הרב' יראה דבר מענין, כי ארבעת הסימנים הראשונים מתחילים בסמון א ב ג ד, ואחר כך הוא מתחיל שוב לסמן א ב ג ד עד הסוף – לא הרבה יודעים את טעם הדבר, אבל זה ידוע מחסידים וקנים. והמעשה הזה כך, המגיד הגדול ממעזריטש ז"ע, מאד הפליא במעלת הרב בעל התניא, פעם פנה אליו ואמר: "זלמניו, רצוני שתחבר 'שלחן ערוך' – לסכם ולהוציא את תמצית ההלכה מכל דין ודין בשלחן ערוך ונושאי כליו", מיד התחיל לכתב את ארבעת הסימנים הראשונים, והניח את פרי עמלו על השלחן של המגיד, שהרבי יבדק אם לזה היתה כוונתו, אזי ימשיך לכתב הלאה, המגיד עין בדרך, ושאל: "זלמניו מי כתב את זה?" והוא ענה: "אני". הרבי הסיט את הדפים ולא רצה לדבר אתו, והיתה לו חלישות הדעת גדולה כי המגיד אף סרב לברכו בברכת פרדה ... והוא נסע לדרכו, בהיותו באכסניא בדרך, התישב באיזה חדר ללמוד, בפתים אחד מאורחי האכסניה נסה להציק לאשת בעל הבית, והיא הרימה קולות וצעקות ... ובעלה הגיע במהירות, מחפש את הפושע ואינו מוצא, והנה הוא שומע קול דבור מאחד החדרים, והוא נכנס, והחל להכות את הצדיק, בהעלילו עליו שהוא וכו', וכיון שהיה חשף לא הפיר בו, ובעל התניא צועק לעמתו: "לא אני, לא אני" ... האיש הזהעם מדליק נר, והתגלו לפניו גילי פניו הקדושים של הצדיק הקדוש רבי שניאור זלמן ז"ע, שהיו נוראות הוד, מיד הבין שטעה, והחל מבקש ממנו סליחה ומחילה, ומתחנן: "אנא רבי! סלח לי על החשד המכער שהשדתי בכם". אחר כך, התבונן רבי שניאור זלמן במעשה המנוח הזה, ואמר לנפשו: "הלא דבר הוא שיעלילו עלי דבר מכער שפזוה עד כדי הפאה!" צוה על העגלון שישב על עקבותיו אל הרבי למעזריטש, בהגיעו לשם, כבר קדמו המגיד הגדול באנפין נהירין, ואמר לו: – בגלל שאמרת "אני", היית צריך לתקן זאת ולצק שבע פעמים "לא אני" – "לא אני". מהיום והלאה, זלמניו! הוזהר שלא לצק לעולם – אני, אני, אין כזה דבר 'אני' ... וכך למד את התלמידים. וכמו כן היה ספור כזה עם הצדיק הקדוש רבי שלמה מקארלין ז"ע, פעם נקש בדלתו של המגיד ששאל מי זה? וענהו אני ... וגם סבב עמו, עד שיאמר "לא אני", כי 'אני' זה רק הבורא יתברך בעצמו. רואים מזה, שעל יהודי לבקש תמיד מאת הבורא כל עולמים, שיזכה לחיות תמיד עמו יתברך.

¹⁴ היכל הברכה (במדבר א' כ') – ומעשה היה בימי איש אלהים הגאון אלהי מורינו ורבינו דוב, שנתקרב אליו איש אחד עשיר מופלג, וירד מנכסיו ונעשה עני, ושאל לו הסבה, והשיב עד כאן עמדת בצפון, וכשקרבת עצמך להפיק חכמה, נכנסת לדרום ונתרחקת מצפון וירדת מנכסך, ובאמת הקדוש רבינו מרב ענוה שלו השיג כך, כי באמת כשמקרבין עצמו לצדיק, צריכין להיות בביטול והכנעה אין ממש ובאהבה גדולה, ושם במידת אין לית שמאלא בהוא עתיקא, כולא ימינא, והצפון והדרום כלולין יחד עד אחד, כי שם האחדות הגמורה, יכולין להמשיך עושר וחכמה מאחדות הפשוט, וזה העשיר לא נתבטל במדת אין לפני רבינו הקדוש, ולכך ירד מנכסיו, ורבינו מרב ענוה שלו כידוע גודל ענוה שלו, לא אמר לו זה אלא ברמו. כי עיקר שלימות אדם, הוא ביטול והכנעה אין ממש, לעמוד בנסיון לסבול חרופין ובזיונות וחלישות דעת הרבה, כולי האי ואולי שינצל מקליפות נגה, ויאיר עליו אור זיו השכינה, על ידי אין ממש עפרא דארעא, ויסבול וישתוק ויקבל באהבה כל היסורין והירידות, ואז יירדה הוא עליה ממש, ויאיר עליו אור וחיות אלהות ממש מעין עוה"ב, ובעת התפלה עיקר הוא הביטול והאין בטל ומבוטל, אז אפילו מחשבה זרה לא יעבור עליו, והכל בלב שמח מלא אור מופשט מכל הגשמיות, איזה וחיוהו חר, וכל זה יזכה על ידי הכנעה אמיתית אין ממש, לב טהור מהשתררות להיות רב ורבי ורבן, אעפ"כ ייגבה לבו בדרכי השם' (דברי הימים ב-10) צריכין הרחבות הדעת ולב שמח, והמגיד הזהיר למחן החזיקו עצמכם לגדולים (שליה מס' שבועות נר מצוה ה').

¹⁵ תורה עב תנינא – דע, שלראות את עצמו עם הצדיק האמת הוא גם כן דבר גדול מאד. בודאי כשזוכין לשמע מפיו תורה, הוא מעלה יתרה, אבל גם כשאין שומעין תורה, הראיה לבד, שזוכין לראות את עצמו עם הצדיק, הוא גם כן טוב מאד: פי על ידי שרואין את עצמו עם הצדיק, על ידי זה מקבלין גדולה. ועקר הגדולה היא שפלות, כמו שמצינו אצל השם יתברך: 'כל מקום שאתה מוצא גדלותו של הקדוש ברוך הוא, שם אתה מוצא ענוותנותו' (מגלה לא). פי עקר הגדולה היא שפלות. ועקר התתיה לעתיד, שיעמוד בתתיה ויחיו חיים

אעפ"כ נראה שיש הבדל גדול כי המגיד עסק רק עם תלמידי חכמים והביא אותם למדרגות עצומות של אין ורוח הקודש, אבל כנראה לא בדרך של ביזיונות, אלא בהדרגה ובעיקר בדרך העבודה שראו אצלו. אבל רבנו אמר^י כל צדיק מנהיג לפי דרכו ואצלי המבחן הוא לסבול שפיכות דמים וביזיונות. משמע שבא לחדש דרך חדשה בעניין הזה, ואולי גם כיון שעסק עם מקורבים מכל המדרגות ראה שדווקא זו הדרך להביא אותם לשפלות.

אין

בפשטות נראה ש"אין" הכוונה לענווה, כמבואר כאן בסוף התורה שמושה רבנו ורבנו הקדוש שניהם זכו לחכמה ועשירות ולענווה.

וענווה יש טועים בה כידוע שרבנו חזר על זה בכמה תורות^י שיש ענוה פסולה ואזי ע"י שהוא אין הוא לא בכל מקום אלא הוא בשום מקום, ואזי הוא לא יוצלח (שלימזל). ורק ע"י ענוה דקדושה שהיא שפלות וסבלנות, מתוך ביטול לרבו ולהקב"ה, עד שאין לו רצון אחר אלא רצון ה' ית', ויודע שכל מאורעותיו לטובה, ושלא מגיע לו כלום, רק הכל חסד גמור. וגם לא מתנשא על שום אדם, אזי נכלל במדות האין של רבו ועי"ז במדת האין של הקב"ה.

בתורה ד'י^ט מבאר רבנו שזה מן הנמנע שאדם יהיה שומע שבחו ולא נכנס בלבו גאוה. אלא א"כ זכה לבטל חומריותו ובתורה קמז^י אומר רבנו שענוה היא כשאדם יכול לומר על עצמו שהוא ענו בלי שיהיה לו שום

נצחיים, עקר מה שיהיה נחיה ויקום בתחיה הוא השפלות של כל אחד ואחד. כי השפלות של כל אחד ואחד יהיה נחיה לעתיד, ויקום בתחיה, בבחינת (ישעיה כ"ו): "הקיצו ורננו שכני עפר", ודרשו רבותינו, זכרונם לברכה (סוטה ה'): "מי שנעשה שכן לעפר בחייו. כי עקר התקומה בתחיה יהיה רק להשפלות, שהשפלות של כל אחד ואחד יהיה נחיה ויקום בתחיה לעתיד:

^ט כמבואר שם - ודע, שכל אחד ואחד לפי התנוצצות המחין שלו בן זוכה לקבל גדלה, בבחינת (שיר השירים ו'): "מלך אסור ברהטים" 'ברהטי מחין' (סוף התקונים תקון ו, דף ה). הינו שבחינת המלכות, דהינו גדלה הוא אסור וקשור ברהטי מחין, שלפי התנוצצות המחין בן מקבל גדלה. והמחין והדעת הם בחינת בנן בית המקדש, כמו שאמרנו רבותינו, זכרונם לברכה (ברכות לג'): 'כל מי שיש בו דעה, כאלו נבנה בית המקדש ביימי. כי דעה נתן בין שתי אותיות, ובית המקדש נתן בין שתי אותיות' וכו', ועל בן כל אחד כפי מחו ודעתו וכפי שהוא מכניס עצמו בתוך הדעת, כל מה שהוא עוסק יותר להגדיל מחו ודעתו, בן הוא עוסק בבנן בית המקדש, כי עקר בחינת בנן בית המקדש הוא הדעת כנ"ל. ויש מי שיש לו מח מהיר וחרף, והוא עוסק תמיד להגדיל מחו ודעתו, שזהו בחינת עוסק בבנן בית המקדש, וכפי הגדלת דעתו ומחו בן זוכה לקבל גדלה. ויש מח כללי ויש מחין פרטים, וכל המחין הפרטים הם מקבלין ממחו הכולל, שהוא חכם הדור. והוא מעלת הזוכה לראות את עצמו עם הצדיק האמת, שהוא חכם הדור, בחינת חכם הכולל כנ"ל. כי על ידי שזה החכם הכולל רואה אותו ומסתכל בו, על ידי זה מתנוצץ מחו, ועל ידי שמתנוצץ מחו, על ידי זה מקבל גדלה, כי עקר הגדלה הוא על ידי התנוצצות המח כנ"ל.

^{טו} תורה ד' אות וט) וזה בכל פעם שבא אצל תלמיד חכם ומספר לפניו כל לבו, והתלמיד חכם הוא בחינת משה, שהוא בחינת אין, כמו שכתוב: "והחכמה מאין תמצא". ועל ידי זה אתה נכלל באין סוף. וזה בחינת ז): 'ורקא דאזריקת לאתר דאנתטילת מתמן', שתחזיר את המלכות לאין סוף, שהוא רצון שבכל הרצונות: כי המלכות, שהוא בחינת אותיות הדבורים, כל אות ואות מלבש בה רצון השם יתברך. שרצון השם יתברך היה, שזאת האות יהיה לה תמונה בזה, ואות אחרת יהיה לה תמונה אחרת. נמצא, שרצונות, הינו תמונות אותיות הם התגלות מלכותו יתברך שמו. וכל אלו הרצונות, הינו התמונות נמשכין מרצון אין סוף, שאין בו תמונה. וכל הדברים והישיבות שבעולם הם מהאיותיות, הינו ממלכות, כי ישות הוא מחמת המלכות, שרצה הקדוש ברוך הוא שיתגלה מלכותו בעולם, ועל ידי זה ברא את העולם מאין ליש, וכל הרצונות, הינו התמונות וכל הישות, הינו בחינת מלכות מקבלים חיותם מרצון אין סוף. כמו שכתוב (מגלה לא): 'בכל מקום שאתה מוצא גדלתו של הקדוש ברוך הוא, הינו מלכותו, הינו רצונות' שם אתה מוצא ענותנותו, הינו רצון אין סוף: וזה בחינת התפשטות הגשמיית. כי בשרוצה להכלל ברצון אין סוף, צריך לבטל את הישות שלו, והוא שכתוב בזה (חלק ב' פה): 'שהסתלקות משה בשבת בשעתא דמנחה, שאז התגלות רצון דרעיון, שהוא בחינת רצון אין סוף, שכל הרצונות מקבלין חיותם ממנו, וזה מחמת שבטל משה כל ישותו, כמו שכתוב (שמות ט"ז): 'ונחנו מה'. וזה פרוש: (דברים ל"ד): 'ויקבר אותו בגיא' זה בחינת אין, כמו שכתוב (ישעיהו מ): 'כל גיא ינשא'. בארץ מואב" זה בחינת מלכות, שדוד בא ממואב, שנסתלק משה בתוך אין סוף, בתוך רצון שברצונות, בתוך רצון דרעיון, שהוא בחינת רצון אין סוף.

^י שיש"ק ח"א אות קעג - כך אמר רבנו ז"ל: שכל צדיק הדור האמת לאמתו יש לו כח להנהיג העולם כמו שהוא יודע, והצדיקים הקדמונים היה עקר תשובתם סגופים ותעניות, ורבנו ז"ל אצלו עקר התשובה לברוח מן הקבוד ולסבול שפיכות-דמים וביזיונות. (שם פג). (עיין בליקו"ה אר"ח ח"ב הל' בה"פ ה, יא, דף צט.ק. ולהלן סעיף קעה, ו-תרנ"ב).

^י עיין תורה קצו, ותורה עב תנינא בסוף, ותורה פו תנינא בסוף, ושיחות הר"ן קמ.

ועיין תורה כב תנינא - בענין ההכנעה טועים העולם הרבה כי הלא כמה אנו מיגעין עצמנו בעבודות ובתפלה כדי לצאת ממחין דקטנות למחין גדלות, ואם בן אי אפשר שיהיה ההכנעה בפשיטות, כי אם בן הוא נכנס לקטנות, ועל בן בהכרח שיש בזה דעת. ועל בן לאו כל אדם יכול להיות ענו כראוי, רק משה רבנו, עליו השלום, הוא היה "ענו מכל האדם אשר על פני האדמה" (במדבר י"ב). ורבותינו, זכרונם לברכה, קראו לענוה שאינו כראוי חנפה, כמו שאמרנו רבותינו, זכרונם לברכה (סוטה מא'): על ימיה הנביא, שהיה ענו נגד הנביא שקר הנביא, ואמר לו בהכנעה: אמן, בן יעשה ה' ואמרנו רבותינו, זכרונם לברכה, על זה: 'כל המחניף וכו' לסוף נופל ביד בנ' וכו':

^ט תורה ד' אות ז' - כי זה מן הנמנע שלא יבוא לאדם איזה גדלות, כששומע שמספרין שבחו, כל שכן כשמלך גדול משבח ומפאר את האדם, אזי בודאי מן הנמנע, שלא יבוא לו איזה גדלות, אבל צריך לזה בטול כל הרגשותיו וחמירותיו, אזי יכול האדם, לשמע שבחו, ולא יבוא לו שום גדלות, כמו משה רבנו, שראה כתוב בתורה: "ידבר ה' אל משה", ויאמר ה' אל משה, וישאל קוראין בכל יום בתורה שבחו של משה, והוא בעצמו מספר להם שבחיו, ולא היה למשה שום התפארות וגדלות מזה, כמו שכתוב: "האיש משה ענו מאד", ובודאי על ידי ענותנותו, היה כח ביד משה לכפר עוון העגל. כמו שכתוב: "ואיש חכם יכפרנה":

גאוה מזה. ועיין תורה יא שיש יחודא תתאה ויחודא עילאה, ושמעתי מהריצ"ח ביאור החילוק ביניהם ששניהם ביטול בתכלית להקב"ה שאין לו שום רצון אחר מרצון ה' אבל יחודא תתאה זה בחי' שאני קיים אבל מתבטל ואילו יחודא עילאה היא כשהאדם כבר לא מרגיש את עצמו כמצאות כלל. ולכאורה זו מדרגת האין האמיתית. אבל צ"ע אם באמת רק מדרגה נוראה כזו היא התנאי להיות מעל המקום והזמן כדי לזכות לתורה וגדולה.

להבין יותר בבחי' יתרון האור מן החושך, "אין" הוא הצד השני של ישות וגאוה והתנשאות וגבה לב וגסות רוח. כמבואר בסוטה ד: וה. באריכות. והיא בחי' ענוה שהיא מדרגה גבוהה, וכמבואר במסילת ישרים עפ"י הברייתא דרבי פנחס בן יאיר. ועל כן צריך לזה הקדמות רבות ולא כמו שסתם כאן רבנו ולא ביאר כלל כיצד לבוא לזה. ונ"ל הטעם כי באמת עיקר כוונתו למי שלא זכה למדרגת אין שידע שכשהוא פונה לעשירות אפילו רק בערגה מועטת הוא מתרחק מאד מהחכמה האמיתית.

למעשה כיון שיש בזה אריכות גדולה לבאר היטב ראה (הוספות) בסוף שני מאמרים בעניין השפלות והאין, ובקיצור התנאי הראשון הוא הדעת דהיינו להיות מחובר אליו ית', דהיינו שתמיד מרגיש בבית המלך תחת עינו הפקודה, ממילא מרגיש אפס וחייב, ובכל רגע ממתין לדעת מה רצון ה' ממנו, ומקשיב בכל רגע לאיזה רמז מה/כא, ממילא ודאי לא שייך אצלו כעס/כ, וזהו שפרש"י שפל וסבלן, ורק רוצה את רצון ה' ולהרבות בכבודו ית' בכל רגע.

וכידוע למעשה המבחן הראשון על ביטול הגאוה וישות הוא בבית, להבין שעזר כנגדו כפשוטו שדייקא ע"י שהיא נגדו, היא עזר/כ, כי א"א לזכות לשפלות בלי בזיונות, ועיקר הבזיון הוא ממי שמכיר אותך ביותר ומקרוב, כי אין אדם רואה נגעי עצמו, על כן "לא טוב היות האדם לבדו, ועל כן אעשה לו עזר כנגדו" כנגדו דייקא.

בעניין החכמה

בגרסת השיש"ק הכללי מבואר שהאיש שהתקרב למגיד היה כבר עשיר ותלמיד חכם, ואעפ"כ כשקיבל חכמה מהמגיד ירד מנכסיו. נמצא שהחכמה שבצפון אינה חכמה תתאה שאנו לומדים, כי היא רק הקדמות לתורה האמיתית כמבואר בתורה כא ותורה ל'. כי מהצדיק מקבלים חכמה עילאה, פנימיות החכמה, שהיא תורה דעתיקא שעל ידה נעשה יאר כשר ירא שמים. והיא נמצאת רק בדרום ועליה רומזת המנורה הטהורה בבית המקדש הדולקת בשמן משחת קודש הרומו לחכמה עילאה. ואם זוכה גם לביטול כראוי לצדיק, אזי יכול לזכות למדרגת אין, ואזי יכול שגם העשירות שבצפון תהיה לו.

ובענין ההגדרה בכלליות מה נקרא חכמה. ידוע שגדר החכמה הוא אוסף הקדמות שאדם מקבל מחוצה לו. והבניה היא כשמתבונן בהקדמות, ומבין להוליד מהם הבנה חדשה. והדעת היא כשמשיב את ההבנה הזו ללב ולמדות על מנת לקיים אותה. אבל הגדרה זו היא לענין חכמה תתאה, כיצד ללמוד אותה, ואילו חכמה עילאה היא חכמה לבד, שפע אלוקי, בחי' השגות אלוקות, שמתקבל בכלי החכמה תתאה. בבחי' יהיב חכמה לחכימין.

חז"ל אמרו (אבות ד' א/כ) איזהו חכם הרואה את הנולד, גם זה לא מדובר בחכמה עילאה אלא בכל החב"ד של חכמה תתאה שלו, כי הפירוש שחכם נבון ובר דעת הוא מי שקודם שעושה מעשה כבר רואה כמה מהלכים קדימה מה יולד ממעשיו ולפי זה שופט ודן אם וכיצד לעשות. נמצא שגם חכמה זו היא לא דווקא בדרום אלא גם בצפון. אבל מי שזכה לאין יכול לראות את הנולד ממש ולא מתוך חשבון, כי בחשבון אפשר לטעות אבל ע"י אין הוא מעל הזמן ורואה ממש את העתיד כבר עכשיו.

הרוצה להחכים ידרים ולהעשיר יצפין

הפירוש שמי שהוא יש, צריך לצדד רק פניו לכאן או לכאן וזה א"א כאחת, אבל מי שהוא אין לא צריך לצדד כלל, כי הוא כאחת בכל הרוחות כולן. אבל צ"ע הרי אם האדם יהיה עשיר או עני כבר נקבע קודם הלידה

^כ תורה קמז – ועקר מדת הענוה כשיהיה במדרגה שייכל לכתב על עצמו כמו משה רבנו, עליו השלום (במדבר י"ב): "והאיש משה ענו מאד", והו' מדרגת הענוה בתכלית, וכמו שמצינו באמוראים שאמר רב יוסף (סוטה מ"ט): 'לא תתני ענוה דאיבא אנא'.

^{כא} וראה שומר אמונים – מאמר השגחה פרטית פרק כא – כי כל דבר גדול וקטן מושגח בהשגחה עליונה, למשל מי שיש לו איזה צער מאנשים שמצערם אותו, אז מושגח בהשגחה עליונה עד כמה, והאין, ובאין אופן, יגיע לו מהם הצער, או מי שאשתו מושלת עליו, ותקניטו בדברים, אז צריך להאמין שנותנים בפיה מן השמים ממש כל דיבור שתצער אותו, אם לא שהוא פתי ומביא עצמו לידי מחלוקות, אז פותח בזה לעצמו ח"ו נסיונות רבות, אבל מי שמאמין בהשגחה עליונה, שכל דיבור ממש מושגח בהשגחה עליונה עד כמה תצער אותו, אז נתכפרים בזה עוונותיו, כמאמר רז"ל (מסכת ערובין דף מ"א ע"ב) שאינו רואה פני הגיהנם מי שיש לו אשה רעה, ודייקו בהדברים פני הגיהנם דייקא.

^{כב} בפועל זה לא פשוט כידוע שגם משה רבנו כעס, אבל הכוונה מצד מדת האין הוא מופקע אלא שמצד היראת שמים לעשות רצון ה' בשלימות לפעמים זה סותר, ואזי יכול לטעות בזה.

^{כג} בזהר ח' לקמרא רב ח'א דף קנז: בסוף ביאורו על הוה"ד לה: והבא בואת הברכה עמ' יד' סוד עזר כנגדו כי כל התנגדות וכנגדו הוא עזר וסמך גדול לעבוד הש"י. ועוד עיין פרי הארץ פרשת וירא בשם בעל העקידה עה"פ עזר כנגדו – יש שהתנגדות הוא העזר.

^{כד} מלאכת שלמה שם – איזהו עשיר וכו' וכן איזהו חכם הרואה את הנולד, מעשרה דברים ששאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני הנגב בתמיד פ"ד.

(נדה טז:), ואיך יתכן שע"י שילמד מהמגיד את תורת הבעש"ט ישתנה מזלו? ואיך יתכן שכשיזכה למדרגת אין יחזור מזלו? ונראה לבאר שכשלמד חכמה מהמגיד הרי זה כמו שצדד ממילא פניו לדרום, ואזי כיון שא"א לתורה וגדולה באדם אחד התרחק ממזלו, כי היה אדם כשר ואין מזל לישראל, כשעושים רצונו של מקום. אבל אם היה במדרגת אין, אזי אפשר שגם יחזור למזלו הטוב כי לא יהיה סותר לחכמתו. כך נראה שבאמת כדי לזכות לתורה וגדולה, אין הכוונה שהוא בצפון ובדרום כאחת ע"י שהוא מעל המקום והזמן, אלא הכוונה מצד המזל שלו, ובאמת אם מזלו עניות ולמד חכמת אמת, לא יהיה ע"י מדרגת אין חכם ועשיר. (כך נראה בדרך אפשר וצ"ע.)

עד כאן ההקדמה

תורה קסב [כה]

בימי המגיד ז"ל [כז/כז] **היה איש עשיר ומיוחס, ולמדן/כח, והיה מתנגד לאנשי המגיד/כט,** וספרו לו אנשיו מזה האיש, ואמר להם שיראו לקרב אותו אליו, ולהשתדל בזה מאד ולהתפלל להש"י שיעזור להם. וכן עשו עד שעזרם ה', שהביאו אותו להמגיד ז"ל, ונעשה איש כשר ירא שמים, אך התחיל לירד מנכסיו, דהיינו כיון שלמד חכמת הבעש"ט מהמגיד שעל ידה נעשים איש כשר ירא שמים, דווקא חכמה זו היא שהביאה אותו לבחי' דרום והרחיקה אותו מבחי' צפון ועל כן התחיל לירד מנכסיו. ואמר המגיד ז"ל, שאלו שניהם א"א שיהיו במקום אחד דהיינו באדם אחד, היינו תורה וגדולה [ל/לא], כי אמרו בגמרא הרוצה להחכים ידרים/לכז לפרש"י שם הרוצה להיות חכם יהיה גופו

^ה לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו

^כ המגיד מטעוריש תלמיד ונמשך הבעש"ט. המעשה המסופר כאן ראה בשיש"ק הכלל חסידי שכתב רבי יועץ קים קדיש ברינהעש. בערך ענוה אות ד'. ואגרא דכלה פרשת וישב. והיכל הברכה במדבר א כ' ד"ה ומעשה היה בימי.

^{כז} **שיח שרפי קודש** (לרבי יועץ קים קדיש ברינהעש) – ערך ענוה והכנעה אות ד' – בעת דר הרבי ר' בער ז"ל במעוריש הי' שם בעה"ב גביר ולמדן אשר כל ימיו עסק בתורה ועבודה ואשתו היתה הנושאת ונותנת, והוא הלך להחנות אך על שני שעות בכל יום והי' מתנגד גדול, אשר לא ראה פני המגיד ז"ל, פ"א בעש"ק באשמורת הבוקר הלך לביהמ"ד, וראה איזה אברכים יושבים ולומדים, ושאלם מאין אתם ואן תלכו, השיבו לאדמו"ר באנו, ודימה ברעיונו הלא אנשים ממרחק יבואו להרבי והוא ידור בפה ולא יראהו, לכן אבטל פ"א הליכתי להחנות לא זמן הלימוד ואלך להקביל פניו ובבואו לפני המגיד, בפעם ראשון בהלו נר הקדוש עלי ראשו נתפעל מאוד, והתחיל לבטל שיעור אחד וכן שתים עד שנתקרבה דעתו מאוד להמגיד ז"ל, ומני אז התחיל להתקרב מטה ידו ד"ל ונדלדל מסחרו, עד שהביאהו לזה שסיפר כל זאת לפני המגיד, באמרו מה זאת מאז הקרבתי בקודש נעשה כזה ר"ל. השיבו המגיד ז"ל הלא למדן אתה בוודאי תדע משארז"ל (כ"ב כה ע"ב) הרוצה להחכים ידרים להעשיר יצפין, מה יעשה האיש שברצונו להיות חכם ועשיר, הלא מרחק רב בין צפון לדרום, ושתק ולא ידע להשיב, והשיב המגיד הק' ז"ל אם אדם משים א"ע כאין ואפס יחשב בעיניו, או נעשה רוחני, ורוחני אינו תופס מקום, ויוכל להיות בכאן ובכאן, והדברים ירדו לעומק דברי הבע"כ הנ"ל כי הבין אל מה מילין ירמוזו, ושאל להק"ק אם כן מזלי רע חור"ח עד עולם? ענוה לא ובתנאי! ומאז והלאה נעשה שפל ברך ושב למדרגתו הראשונה:

אגרא דכלה – פרשת וישב – וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען. יש לפרש ברמז כי התורה נצחית ומלמדת לאדם דעת בכל עת, דהנה שאלו להרב הקדוש מהרד"ב זצוק"ל מפני מה בעלי התורה והמצות אינם עשירים, והשיב דהנה הרוצה להחכים ידרים והרוצה להעשיר יצפין [ב"ב כה ע"ב], ממילא כיון שבוחרים בקצה הדרום, רחוקים המה מצפון זהב יאתה ואיוב לז כב), ואמר אילו יבואו למדת אי"ן, להיותם כאין בטלים ממציאותם להבורא כל ית', אז היו משיגים את שניהם, כי באי"ן אין קצות ניכרים, זה שמעתי בשם הקדוש הנ"ל והדרברים עמוקים מאד בחכמה. והנה ידוע דאברהם ממדת הדרום, ויצחק מדת הצפון, ויעקב כלול משניהם, והנה מטה כלפי חסד לדרום כנודע, והנה הוא רחוק ממדת הצפון, ואעפ"כ התיישב גם במדת יצחק מדת הצפון, להיותו במדת אי"ן, וז"ש וישב יעקב בארץ מגורי אביו פחד יצחק, הגם שהיה מטה כלפי חסד, להיותו יושב בארץ כנען לשון הכנעה שהגיע למדת אי"ן ושם אין קצוות ניכרות והימין והשמאל כאחד, והבן.

^{כח} **כך מבואר בשיש"ק הכלל חסידי הנ"ל** – ונראה שכך מוכרחים לומר לפי המבואר בשיש"ק החדש ח"א אות קלד הנהגת המגיד שלא לקרב אנשים פשוטים.

^{כט} **כידוע שעיקר ההתנגדות היתה מתלמידי חכמים דייקא. עיין תורה יב** – מה שאנו רואים, שעל פי הרב הלומדים חולקים על הצדיקים, ודוברים על הצדיק עתק בנאווה ובוה, והו מכין גדול מאת השם יתברך. וכו' ע"ש. **ועיין תורה כח** – (א) המתנגדים המכונים והמתחפרים יראי השם זה מחמת שמקבלים תורה מתלמידי חכמים שדין יהודאין (א). כי תלמידי חכמים שדין יהודאין הם מקבלים תורתם מהשדין, שיש להם תורה נפולה מאלפין נפולים.

^ל גיטין נט. טריי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד.

^{לא} **גיטין דף נט.** ואמר רבה בריה דרבא ואיתימא רבי הילל בריה דרבי וולס מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא הא הוה יהושע הוה אלעזר הא הוה אלעזר הוה פנחס והא הוה פנחס הוה זקנים הא הוה שאול הוה שמואל והא נח נפשיה כולוהו שני קאמרינן והא הוה דוד הוה עירא דיאירי והא נח נפשיה כולוהו שני בעינן הא הוה שלמה הוה שמעי בן גרא והא קטליה כולוהו שני קאמרינן הא הוה חזקיה הוה שבנא הא איקטיל כולוהו שני קאמרינן והא הוה עזרא הוה נחמיה בן חכליה אמר רב אחא בריה דרבא אף

בשעת תפילת עמידה מכוון לבית המקדש ויטה רק פניו לצד דרום, והרמ"א בסימן צד ב' כתב שיהיה גופו לצד דרום ויטה פניו לצד בית המקדש/ל^י. והרוצה **להעשיר יצפין** יטה פניו בתפילתו לצד צפון (**ב"ב כה ע"ב**)/ל^י.

נמצא כשרוצה להחכים בחכמה עילאה שהיא פנימיות התורה/ל^י צריך להיות עומד פניו לדרום. **ע"כ א"א** – אי אפשר לו להעשיר, כי כשהוא בדרום אזי איננו בצפון ועשירות בצפון, וכן להיפך, **כ"א** – כי אם, דהיינו אלא אם הוא בתכלית העניות שהוא אין ממש, אזי אינו עומד בשום צד, כי **א"א** – אי אפשר לומר עליו שהוא בצפון או בדרום מאחר שהוא אין ואפס ממש, ואי אפשר להיות אין ואפס אלא ע"י שמבטל כבודו ורצונו בתכלית לרצון ית', ואזי על ידי שהוא נכלל בה' ית', הוא מעל המקום והזמן **ע"כ אפשר שיהי' בו תורה וגדולה במקום אחד** כי הוא נמצא בכל מקום בזמן אחד, כגון **משרע"ה** – משה רבנו עליו השלום, שכתוב עליו והאיש משה ענו מאד מכל האדם/ל^י, (ובתורה ד' מבואר שביטל כל חומריותו וזכה להיות אין ממש) ובגמ' נדרים/ל^י אמרו שנתעשר מפסולת הלוחות, **ורבינו הקדוש** הוא רבי יהודה הנשיא/ל^י [ל"ט] ראה בגיטין נט. שהיה עשיר גדול, ושהיה ענו ראה בסוטה מט. משמת רבי בטלה ענוה :

אני אומר מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא הוא הוה הונא בר נתן שאני הונא בר נתן דמיכף הוה כייף ליה לרב אשי:

רש"י – במקום אחד – שתהא תורתן וגדולתן של ישראל במקום אחד שאין בישראל גדול בתורה ובעושר כמותו:

ל^ב **יש מפרשים כפשוטו** שמי שגר בדרום מחכים ובצפון מעשיר ראה **תפארת יהונתן** (איבשיץ) על בראשית פרק יב פסוק ט ויסע אברם הלך ונסוע הנגבה. כי לא נתן עיניו בממון רק להתחכם כאמרם הרוצה להחכים ידרים ובני נגב כולם חכמים מופלגים בחכמה. ולכך נסע הנגבה: עכ"ל אבל מעשה מעשיר המסופר אצלנו א"א לומר כן שהרי האיש הזה לא בא מהצפון אל המגיד. אלא נשאר במקומו רק למד חכמה מהמגיד.

עוד ראה תולדות יעקב יוסף – פרשת ויגש – אות ד – ונ"ל, דא"י במשנה פ"ב דאבות (מ"ה), ולא כל המרבה בסחורה מחכים, ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש. וביאר זה בס' יד יוסף דף ס"ח, כי החכמה צריך התבודדות והתייחדות, ולא התערבות עם המון עם, וכדכתיב לתאוה יבקש נפרד (משלי יח, א), מי שיש לו תאוה ללמוד צריך לבקש להיות נפרד. אמנם הסחורה הוא היפך צריך התערבות עם אנשים, ולזה רמזו הרוצה להחכים ידרים (**ב"ב כה ע"ב**), שאין שם אנשים מרוב חימום. להעשיר יצפין, שיש שם אנשים וכו'. וז"ש לא כל המרבה בסחורה מחכים, יען צריך התבודדות, ובמקום שאין אנשים צריך להשתדל איך להיות איש, מה שאין כן המרבה בסחורה אינו יכול להתבודד וכו' יעו"ש:

ל^ג **ועי"ש שטוב יותר לעשות כפרש"י** כדי שלא יראה חלוק מזהקל.

ל^ד **בבא בתרא דף כה:** אמר רב חסדא מאי דכתיב מצפון זהב יאתה זו רוח צפונית שמזלת את הזהב וכן הוא אומר הזלים זהב מכיס אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מיום שחרב בית המקדש לא הוגשמה רוח דרומית שנאמר ויגזור על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו וכתיב צפון וימין אתה בראתם ואמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מיום שחרב בית המקדש אין הגשמים יורדין מאוצר טוב שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וישראל שרויין על אדמתם גשמים יורדין מאוצר טוב בזמן שאין ישראל שרויין על אדמתם אין גשמים יורדין מאוצר טוב. **אמר רבי יצחק הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין וסימנין שלחן בצפון ומנורה בדרום.** ורבי יהושע בן לוי אמר לעולם ידרים שמתוך שמתחכם מתעשר שנאמר אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד. והא רבי יהושע בן לוי אמר שכינה במערב? דמצדד אצדודי. אמר ליה רבי חנינא לרב אשי כגון אתון דיתביתו בצפונה דא"י אדרימו אדרומי. ומנא לן דבבל לצפונה דארץ ישראל קיימא? דכתיב מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ:

פרש"י – ידרים – בתפלתו יחזיר פניו לדרום:

תורת חיים – הרוצה שיחכים ידרים. לפי שהחכמה באה משם וגם התורה שם היא כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה מימינו יתברך היושב במערב ונראה דהיינו הא דכתיב בספר יהושע תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ואיתא בתמורה שאמרה כי אין בו אלא תורה לפי שהתורה והחכמה מצד דרום הן באין לכך אמרה ארץ הנגב נתתני ואפשר דמשום הכי חכמים גדולים מצויין בארץ הנגב כדמשמע במסכת תמיד דקאמר עשרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני הנגב ובפרק כיצד מעברין נמי קאמר נתייעץ במכתיר והנגיב למפיבושת ופירש רש"י ז"ל שם והנגיב והדרים הלך לו למפיבושת לפני זקני דרום שהם חכמים מאוד:

ל^ה **חכמה עילאה** – בהכרח לומר שהעשיר שהתקרב למגיד זכה לחכמה עילאה, שהרי חכמה תתאה כבר היה לו, שהרי היה תלמיד חכם ומתמיד גדול, ואעפ"כ היה גם עשיר. כי רק חכמה עילאה שמגלים הצדיקים היא רק בדרום.

ל^ו **במדבר פרק יב** (ג) וְהָאִישׁ מֹשֶׁה (ענו) עָנִיו מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: **פרש"י** (ג) ענו – שפל וסבלן:

ל^ז **שמות פרק לד** – (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה פָּסֵל לָךְ שָׁנִי לַחַת אֲבָנִים... **פרש"י** – (א) פסל לך – הראהו מחצב סנפירינין מתוך אהלו ואמר לו הפסולת יהיה שלך ומשם נתעשר משה הרבה: **ועי"ש משכיל לדוד** שמוכיח שהיא מחלוקת תנאים אם העשיר מהמחצב שמצא או רק מפסולת הלוחות. ובנדרים אמרו שהעשיר רק מפסולת. עוד עי"ש שמוכיח שלפני כן היה משה רבנו עני, ומה שאמרו אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על עשיר וכו' הכוונה בקביעות דייקא כמבואר ברא"ש על נדרים. ומה שפרש"י שמשא העשיר הרבה, הכוונה שכשנעשה עשיר היה הרבה יותר מכל ישראל שגם היו עשירים כי יצאו ברכוש גדול. עוד עי"ש שמקשה מילקוט שמעוני שאת הלוחות לא חצב ממחצב שמצא אלא ממחצב שתחת כסא הכבוד.

ל^ח **תנאים ואמוראים** – ביוגרפיות: תולדותיו של רבי יהודה הנשיא – נשיא וראש הדור כולו, בדור החמישי לתנאים. דור שביעי להלל הזקן. ידוע בשם "רבי" (כתובות ק"ג ע"ב), בשם "רבינו הקדוש" (שבת קי"ח ע"ב) ובשם "רבי יהודה הנשיא" (שבת ל"ה ע"ב).

^ט עיין במדבר יב ג' והאיש משה ענו מאד. ועיין נדרים לה. פסל לך פסלתן שלך. ועיין סוטה מט משמת רבי בטלה ענוה. ובגיטין נט. מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. ועיין תורה ס' אות א'.

גם עיין תורה ס' טעם שהם היו עשירים כיון שדרכם עברה התורה, כי יש התבוננות שא"א לזכות לה אלא ע"י שיש לו כל הון דעלמא, ואע"פ שבוודאי זה לא יתכן, הכוונה למדת ההסתפקות ששמו בחלקו, אעפ"כ כיון שמשא רבנו ורבי ורב אשי דרכם עברה התורה, בהכרח שגם יהיה להם עשירות מופלגת בפועל. ע"ש.

סיכום

- הרוצה להחכים ידרים אין הכוונה לחכמה להבין את הגמרא ותוס' אלא לזכות לפנימיות החכמה שהרי האיש שהתקרב למגיד כבר היה תלמיד חכם גדול ואעפ"כ גם עשיר גדול.
- מי שפונה לעשירות בזה הוא מתרחק מהחכמה האמיתית. (ולכאורה רמז כאן רבנו שאיש כשר ירא שמים היא הסיבה לירד מנכסיו, כי יראת שמים ועשירות רחוקים זה מזה כרחוק דרום מהצפון)
- להיות אין הכוונה לתכלית הענווה, משם יוצאת החכמה עילאה אל הדרום, (כמ"ש החכמה מאין תמצא) ומשם גם יוצא שרש הממון אל הצפון, כמבואר בתורה כג שבשרשו הוא צח ומצחצח. על כן רק מי שהוא אין יכול לזכות בשניהם. דהיינו לא רק כיון שהוא מעל המקום והזמן אלא כיון שהוא אוהו בשרש של שניהם.

עד כאן ביאור חברותא לתורה קסב

מאמר בעניין ענוה ואין

צדיק גדול נמצא תמיד ברצון וכסופים להש"י, ממילא מטבעו הזה, לא סובל את קלי הדעת וכל שכן חוטאים ואפילו בעלי תשובה עד שלא פשטו את הבגדים הצואים מעליהם, ממילא רוב הצדיקים לא יסכימו ששום אדם יוציא אותם מעסק התורה והתפילה והרצון הזה, אלא לצורך מצווה שאין אחר שיכול לעשותה או את דקדוקיה. וכן היא ההלכה שאסור לבטל תורה לצורך דבר שיכול להעשות ע"י אחרים, אלא אם זו מצווה שבגופו. כי תלמוד תורה עולה על הכל. ודייקא ע"י התקיפות הזו שלא לתת לשום דבר להפריע ע"י נעשו צדיקים ות"ח דלא נגררו אחרי הבלי עוה"ז^{מא}, עד שזכו ליחודא תתאה, להיות מחוברים אליו ית' תמיד.

אבל יש צדיקים גדולים שעברו ועלו ממדרגה הנ"ל וזכו ליחודא עילאה, והם מארי דקבלה שיודעים סוד הדברים ופנימיות התורה, ודבקים בו ית' ונכללים בו כל כך עד שנכללים בו גם בהתלבשותו בטבע, ויכולים לעבוד את הש"י ע"י עסק התורה המלוכשת בטבע (ראה תורה עח תנינא). עיין ריש תורה יז שיש צדיק שמחפש את רצונות הש"י שבטבע וזה אפשר רק ע"י שיודע לגלות את ההתפארות שיש להש"י מכל יהודי אפילו קל שבקלים, כי כל העולם לא נברא אלא בשביל ישראל וכל פרט שבו נברא לצורך ישראל יגלו כבודו ית' בו. וצדיק גדול כזה הוא עומד דייקא בין שמד לרצון (תורה רטו/ב)^{מב} ומקרב רחוקים דייקא ועושה גרים כדי להעלות את כל העולם משמד לרצון. וכמשה רבינו שככל שעלה מדרגה, הוריד עצמו אל הנמוכים יותר כמבואר בתורה פב תנינא, שאפילו בקל שבקלים מצא משה רבינו אלוקות דהיינו איזה צד השווה ביניהם להתקשר עימו. דהיינו שעבודה זו עיקרה מכח הענוה של משה רבנו, שמרגיש תמיד שפל שבשפלים אפילו מהקל ביותר שבישראל.

ולכן צדיק כזה לא רואים עליו שום קדושה כמבואר בתורה רמג/ג^{מג}, ואדרבה כל אחד רואה בו את עצמו, כי הוא בחי' אספקלריא המאירה כמבואר בבעש"ט על התורה פרשת קרח/מז^{מז} שמי שלא מתחזק באמונת חכמים

^מ תורה ס' אות א' – וכן כל מי שעבר דרך ידם התורה, היה להם עשירות גדול מאד. דהיינו משה רבנו שהביא התורה לישראל, היה עשיר גדול כמו שאמרנו רבותינו, וזכרונם לברכה (ב). וכן רבי שסדר וחתם המשניות, וכן רב אשי שהיה חתימת התלמוד, וסדר את כל התלמוד, שגם כן היו עשירים גדולים מאד כמו שאמרנו רבותינו, וזכרונם לברכה (גשין נ"ט ועין בבא מציעא פ"ה). כי מחמת שתקנו וסדרו את כל התורה שבעל פה, ועבר דרך ידם התורה, על כן היו גם כן עשירים כנ"ל, כי צריך עשירות גדול להתבוננות הנ"ל:

^{מא} עיין תענית ד. אמר רב אשי כל תלמיד חכם שאינו קשה כברזל אינו תלמיד חכם שנאמר וכפטיש יפצץ סלע אמר ליה רבי אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה דכתיב ארץ אשר אבניה ברזל אל תקרי אבניה אלא בוגיה

^{מב} תורה רטו –..... על ידי זה הפדיון וההמתקה, נעשין גרים, כי כל זמן שיש עבדים בעולם חרון אף בעולם (ב). וכשממתיקין הדין והחרון אף, נמתק העבדים ונעשין גרים: וזה היה עבודת משה רבנו, עליו השלום, כל ימי חייו, וגם לאחר מותו, כי השתדל לקרב הערב רב כדי לעשות גרים, וגם במותו נקבר מול בית פעור, כדי להמתיק העבדים כדי שיהיו נעשין גרים. ועל כן נסתלק בשבת במנחה, שאז הוא עת רצון. כדי להמתיק כל העשרים וארבעה בתי דינים כנ"ל, כדי לעשות גרים, כי כל עבודת משה, להמתיק החרון אף של העבדים לרצון, ועל כן משה עומד בין שמו לרצון: כי מספר משה הוא ממצע, בין מספר שמו למספר רצון. כי הוא עומד תמיד להמתיק השמו להפכה לרצון כנ"ל:

^{מג} תורה רמג דע שיש צדיק גדול מאד, שאין העולם יכול לסבל קדשתו, על כן הוא מתעלם מאד, ואין רואים ממנו שום קדושה ופרישות יתרה, זה מחמת גדל קדשתו מאד. וזה בחינות' כל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים (ידיים פרק ג), (מהדימוי לשיר השירים משמע שלא רק שלא רואים בו קדושה אלא שקלי עולם רואים בו אפילו טומאה כמו בשיר השירים)

בקל יכול ליפול לחשוד בצדיק בכל העבירות שבעולם, וכשיר השירים שקלי עולם מוצאים בו תאונתם. וזהו שדרשו חז"ל בסנהדרין קי'. עה"פ וישמע משה ויפול על פניו, – מה שמועה שמע, אמר רב שמואל בר נחמני אמר רב יונתן שחשדוהו מאשת איש, ובבכורות ה'. אמרו משה רבכם קביוסטוס היה או גונב נפשות, ופ' כי תשא עה"פ והביטו אחרי משה וע"ש במדרש תנחומא תשא סי' כ"ז שהיו שדרשו לגנאי שחשדו אותו באשת איש. הרי שדייקא הצדיק השלם נדמה לרשע בעיני הרחוקים מהאמת.

כתיב בסוף פרשת בהעלותך "והאיש משה ענו מכל האדם" פרש"י שפל וסבלן. ועיין תורה נו משה הוא הדעת. וכן מבואר בויקרא רבה (א' טו) מי שאין בו דעת (משמע שם שהכוונה שאינו עניו כמשה רבנו) נבלה טובה ממנו עי"ש. נמצא שהדעת מתבטאת בענוה. אבל הענוה בלא דעת היא ענוה פסולה (עיין תורה קצז) כי אם הוא שפל וסבלן גם כלפי קלי הדעת ונגרר אחריהם הרי מאבד את הדעת ונעשה שוטה ורשע כמוהם.

נמצא שמדרכי הענוה והדעת היא לדעת מתי להיות שפל וסבלן ומתי להיות ההפך הגמור מזה, דהיינו תקיף ועומד על דעתו. וכדמצינו ברבינו שאמר על עצמו (חיי מוהר"ן רסט) שהוא עניו מכל הצדיקים ומאידך (שבחי הר"ן נסיעתו לא"י) כשהחליט רבינו לנסוע לא"י נעשה אכזר על בני ביתו עד כדי תמיהה עצומה. וכן מצינו בחז"ל ערובין נד עה"פ וממדבר מתנה, שרק מי שעושה עצמו הפקר כמדבר דהיינו ענוה, זוכה באמיתתה של תורה, ומאידך בערובין כב. במי אתה מוצא את התורה במי שהוא אכזר על בניו ועל בני ביתו כעורב. וזו לכאורה תימה הרי הרחמנות היא ביטוי של דעת כמבואר כ"פ בליקוטי מוהר"ן עיין תורה קיט.

והביאור הוא כי ענוה אין הכוונה לשפלות כלפי בני אדם אלא לדעת, דהיינו חיבור אליו ית', דהיינו שמרגיש תמיד בבית המלך, וממילא לא מעיז להרים ראש ומקבל הכל באהבה. אבל במה שמתברר לו שרצון הש"י לנהוג באכזריות, אזי בוודאי מיד רץ לעשות רצון קונו, שהרי לא השפלות עיקר אלא קבלת רצון הש"י על עצמו היא העיקר.

נמצא שצדיק שנותן לאנשים פשוטים וקלי עולם להוליך אותו כרצונם כביכול, אם הוא לא צדיק גדול מאד אזי הוא לא צדיק כלל, וזה שאמר רבינו (ח"מ רסב) או שאני קדש קדשים או קל שבקלים אין אמצע, והבחירה נתונה.

רבנו אמר "גמרתי ואגמור". וזה יכול לומר רק צדיק שהוא בבחי' יחודא עילאה הנ"ל שנכלל בו ית' בתכלית, כי אגמור הכוונה בהעלם בתוך הבחירה שלכם אני נעלם ומוליך אתכם כרצוני לגמור. דהיינו כמו שהקב"ה מלביש עצמו במט"ט שהוא הנהגת הטבע, דהיינו שקבע חוקים בהנהגתו את העולם עד שנדמה שהחוקים מוכרחים. ורק לפעמים יוצא מהכלל ועושה נס ואנו מתפעלים ומגלים אותו. אבל באמת הפלא העצום הרבה יותר, זה כיצד עושה עימנו כרצונו בתוך צמצום חוקי הטבע, ובתוך הבחירה שלנו, ובלי לפגוע בהם כלל מוליך אותנו לעשות את רצונו בלבד, וכדאיתא במשנה באבות פ"ג הכל צפוי והרשות נתונה/מ"ה. כי הקב"ה מנהל את העולם בלי להפריע לאף אחד לעשות כרצונו. וצדיק אמיתי שעלה למדרגת שיר השירים הוא נכלל בו ית' כל כך, יכול לומר גמרתי ואגמור, וכנ"ל שאגמור שיתקיים רצוני עם ובתוך חופש הבחירה שלכם.

על הפסוק והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה: (בהעלותך יב ג)

פרש"י ענו הוא השפל וסבלן

בדרך כלל מבארים שעיקר מדת הענוה מתבטאת ביחס כלפי בני אדם/מ"ב, ונ"ל שזה לא מדויק כי הביטוי כלפי בני"א נ"ל שהוא תוצאה.

כי עיקר מדת הענוה היא כפרש"י שמתוך השפלות נעשה סבלן ועיקר הסבלנות היא כלפי הנהגת הקב"ה עימו. ומתוך זה ממילא גם נעשה שפל וסבלן לבני"א. אבל מי שמתנהג בענוה כלפי בני"א אינה ראייה שהוא ענו כי אפשר שמעורב בזה גם כבוד, כי זה לא מכוון להיות כעסן על בני"א/מ"ב, אבל המבחן האמיתי, הוא

^{מ"ד} בעל שם טוב על התורה – פרשת קרח אות ג. השונאים הם רוחו של צדיק כמו שהיו ערב רב משורש משה, אלא מפסולת הברור היו, ודברו עליו כל הרעות שבעולם, ויש לנו קבלה ממון אלקי הבעל שם טוב, שממש חשדוהו באשת איש, כי כל מה שעשה בלעם הרשע שהיה מניצוצי משה רבינו, הכל דברו עליו וחשדוהו, ולכן אל יתמה על צדיק גמור על מה שמדברין עליו ערב רב רשעים גמורים במה שלא היה במחשבתו כלל, כי אין שום דבר במקרה, כי הרבה פעמים מדברין במה שעשו הם בעצמם, והם משרשו ואינן רואין חוב לעצמן, אלא הכל על צדיק אמיתי ולפעמים מגלגול העבר שפגם בכיוצא בזה בדקות גדול, ועל הכל יתן את לבו לתקן ויקבל באהבה ויבקש רחמים על עצמו ועליהם וימשיך כל טוב: (נוצר חסד אבוח פ"ו ד"ה אחדות השונאים)

^{מ"ה} וכן נמצא בגשמיות במחקר מכניקת הקוונטים שהוכיחה מהעולם המקרוסקופי שברמת החלקיק החומר הגשמי הבודד הקטן ביותר אין שום חוק וסדר וכאילו יש לו בחירה עצמית, ואעפ"כ באופן לא מובן סך מסויים של חלקיקים ופעולות יתן תוצאה שווה תמיד. וזה ממש נפלא כיצד גם בטבע הנעלם של חלקיקים שאין העין רואה קיים המציאות הזו של הכל צפוי ואעפ"כ לכל פרט הרשות נתונה.

^{מ"ו} עי"ש רמב"ן ואין כוונתי לסתור דבריו אלא מצד הגישה כיצד לזכות לזה ולא כיצד זה מתבטא בכלליות.

^{מ"ז} בתורה יא דיבר מזה שיש ענוה שהיא עמ"נ להתכבד בבחי' דבעינן למיחת לאקורי נפשין

כלפי הקב"ה, כשמקבל כל מאורעותיו בשמחה ואהבה ולא מתייאש ולא נחלש מעבודתו במסירות נפש, גם כשיש מניעות ובזיונות וגם כשלא רואה תוצאות והצלחות, ואדרבה רואה הצלחות אחרים ושלא כסדר אצל עצמו, אעפ"כ ממשיך בעבודתו בכח והתלהבות ודחילו ורחימו. אבל הייאוש ועצבות הוא אבק הכעס, כמבואר בספר החרדים ולזה אפשר ליפול בקלות בלא ששום אדם ישים לב ובלא שתאבד את כבודך בעיני בשר ודם.

כי הסבלנות היא מדת הארך אפיים בעצמה, וכן משמע שם בתורה קנה שטיקס הסבלנות היא ששום דבר לא מבלבל אותו אלא בכל מאורעותיו נשאר דבוק בו ית', אלא שבדרך הקניין נראה שא"א לקפוץ מיד לעבוד על סבלנות ואריכות אפיים כי זו רק תוצאה של ביטול הישות וחומריות וגאוה שמקונו נובע הכעס ודחיקת השעה וייאוש ועצבות שהיא אבק הכעס.

ונראה אעפ"י שצריך תמיד לאחוז בכל מדות טובות אבל מצד השקעת הכח בעבודת המדות נראה כנ"ל שבאמת תחילת הענווה היא הסור מרע שלא להתגאות בד' בחי' המבוארות בתורה יד כנגד גדולים ושונים וקטנים ואפילו כנגד מדרגת עצמו, ואח"כ השלימות שלה היא הארך אפיים, לכן משה דייקא נכסף יותר מכל אדם לא"י בגלל מדת ארך אפים שראה שזוכים בה, כי הוא היה היותר חסר אותה להשלים עצמו אבל שאר אדם חסרים עוד כמה מדרגות שלפני כן.

לכן תחילת העבודה היא שבירת וביטול מדת הכעס.

כי הכעס הוא תכלית הישות והגאוה כי הכעס הוא כשאדם מתכנן מהלך ונעשה איזה הפרעה מניעה לא צפויה למהלך הזה/מח' בין שזו תכנית לעשות משהו ובין שזה מהלך דעתו על ערך עצמו כשבא משהוא או משהו לבטל דעתו בזה, זה מקומם את כל האני שלו כי אני רוצה כך ולא נעשה רצוני. ואז כל הישות מתפרצת בכעס להחזיר הדבר על כנו אל מהלכו המתוכנן.

ובזה דייקא עיקר התשובה

כמבואר בתורה ו' שטיקס התשובה היא ידום וישתוק למבזים אותו.

כי ישות האדם דהיינו החשיבות העצמית היא עצם הנפש, שעל כן הביזיון כיון שפוגע בה למעט ממנה נחשב כשפיכות דמים ורצח, כי זו פגיעה בעצם החיות וכל המציאות שלי. לכן לא שייך שפלות אצל גוי ואפילו יהודי שאינו בדביקות בו ית'. כי כיון שהשפלות היא ביטול הישות היא גם ביטול המציאות ומי שאין לו ישות אחרת לקבל ממנה חיות אזי הוא נעשה שלימזל עצל ומיואש עצוב ומכווץ בלא חיות.

וזו כוונת רבנו בתורה קצו שענווה בלא חכמה היא ענוה פסולה/מט',

וכן מבואר בתורה ד' אות ו' שהענוה שייכת רק אצל חכם כי החכמה מאין תמצא, דהיינו שליכות לבחי' אין זה בעצמו השגת החכמה, ורק עי"ז זוכים לענווה, עי"ש/י.

כי חכמה היא תפיסת גדלותו ית' הלא נתפסת כמבואר בתורה פג תנינא, עה"פ אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, ופירש רבנו שזו עצם השגת החכמה מה שמשיג שהיא רחוקה ממני לכן החכמה נקראת רחוק. וכמו ילד קטן שאוחז בידו של אביו ומרגיש קטן מאד ביחס לאביו ואביו נתפס אצלו ככל יכול, וזה הנותן לו חיות לעשות, כי עושה על דעת אביו הכל יכול. אין הכוונה שלילד קטן אין גאוה אדרבה יש לו מאד כי עדיין לא התחיל לבטל ישותו, לכן אם תבזה אותו במה ששייך לו יפגע מאד, אבל אם תבזה אותו בדבר שלא שייך לו אזי אם זה שייך לאביו הוא לא יפגע אלא יתגאה שאביו כן יכול, וכך אצל העניו ושפל באמת עם חכמה אזי תופס עצמו לא יכול כלום ורק מכח אביו שבשמים הנותן לו כח יכול הרבה. ועוד גם מרגיש בבחי' כל יכול, כיון שאביו כל יכול.

ועניין זה צריך הבחנה דקה והרבה טועים בזה, שנדמה להם שזכו לשפלות דהיינו שהכח הפועל בהם בעשייתם היא הלשם שמים, ובאמת עדיין זו ישותם המפעילה אותם. דהיינו שעושים מעשים כדי שבסופו של דבר יחזור אליהם איזה גמול.

מפורסמת הקושיא שם בתורה ו' כיצד יתכן שהתשובה שלי תלויה בזולתי שיבזה אותי. אבל באמת נראה שטיקס הביזיון הוא המציאות, כשלא הולך לאדם כרצונו.

וזה מבואר בתורה פב תנינא שע"י גאוה אזי לא הולך כסדר, וזה בדיוק עניין הסבלנות של הענווה, דהיינו שפל ועי"ז סבלן, כי מתוך שפלותו אזי אין לו סדר מסויים שיכול שלא להיות כסדר, כי התכנית שלו היא רק לעשות רצונו ית' ואיך שיצליח לעשות זו התכנית והכסדר.

^{מח} בזה צחוק וכעס דומים מאד כי גם צחוק הוא על דבר שא"א להאמין ומ"מ הוא כן. והוא מלשון יצא חוק, (ב"ר נג ז') וראיתי מבארים שרומז לצחוק, כי גדר הצחוק הוא שיציאה מחוק מעוררת צחוק, כגון אדם מכובד בכובע ליצן וכן הוא על קטיעת מהלך כגון שאדם הולך ופתאום נופל אלא שמה שמצחיק זולתו, מכעיס את עצמו.

^{מט} בעניין הענווה פסולה דיבר רבנו בכמה תורות להזהיר ממנה. עיין סוף תורה עב תנינא וטורה כב תנינא.

^י תורה ד' אות ז' – והתלמיד חכם הוא בְּחִינַת מִשְׁהָ, שְׁמִשִּׁים עֲצָמוֹ כְּשִׁירִים, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (בְּמִדְבָּר י"ב): "וְהָיָה מִשְׁהָ עֲנֵן מֵאֵד", וְעַל יְדֵי זֶה נִקְרָא אִישׁ חָכֵם, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (אִיּוֹב כ"ח): "וְהַחֲכָמָה מֵאֵין תִּמְצָא" (עֵין סוּטָה כא:). וְכֵן יֵשׁ כֹּחַ לַתְלִמִּיד חָכֵם לְכַפֵּר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ חָכֵם יְכַפֵּרָהּ;

ונ"ל שזו כוונת רש"י שפל וסבלן שמחזיק עצמו אין כלפי הקב"ה וממילא לא מתכנן שום מהלך בדווקא אלא כהצעה בלבד לפי מה שנראה לו רצונו ית' ובכל חלקיק שניה ממתין לרמז ממנו ית' שישנה את התכנית לכיוון הרצוי לו.

הרוצה לחכים ידרים וכו'

בילקוט אליעזר (ערך רוח) ביאר, שהרוצה להחכים ידרים, משום שלחכמה צריך התבודדות וצד דרום מרוב חמימותו אינו מיושב כל כך כמו הצפון, ולפיכך עליו להדרים, אך הרוצה להעשיר ולאסוף קניינים עליו להצפין, ומשום שלהתעשר שייך רק בצפון שהוא מקום מיושב. (הובא במתיבתא ב"ב כה: ילקוט ביאורים שם עמי קכט)

בעניין החכמה מאין תמצא

לקוטים יקרים למגיד רבי דב בר ממעזריטש אות קכב – בפסוק (שמות יט טז) ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר, והלא בוקר הוא תחלת היום, והוא ליה למימר תחלה בהיות הבוקר ואחר כך ביום השלישי ויובן על פי הידוע (זהר שמות כ' ע"א) שכל דבר שבעולמות נתהו על ידי החכמה, שנאמר (תהלים קד כד) כולם בחכמה עשית, וצריך לפרש הטעם למה דוקא על ידי החכמה, כי הנה ידוע (עץ חיים שער מ"ב פרק א') שבכל דבר ודבר מעורב בו ד' יסודות, והנה הד' יסודות הם נגדיים זה לזה, והאין יכול להתהוות הבריאה וכל היצורים והנעשים מדברים שהם נגדיים להיות אחד, והענין כי כאשר החכמה נכנס לתוכה עושה את הכל לאין, כמו שכתוב (איוב כח יב) והחכמה מאין תמצא, פירוש והחכמה שהוא (זהר פנחס רנ"ז ע"ב) נקרא יש אמיתי, עושה את כל האורות לאין, כי הם מתבטלים מחמת בהירות אור החכמה, כי (חולין ס' ע"ב) שרגא בטיהרא מאי מהני, ואחר שעושה את הכל לאין, אז יש יכולת להתהוות בריה אחת מהד' יסודות קב"ה, וזהו והחכמה מאין תמצא, פירוש מכח שהחכמה עושה את הכל לאין, תמצא, ר"ל יוכל להמצא בריה מד' יסודות. ואף על פי שאמרנו שבהכנסת החכמה נתבטלו הד' יסודות, עם כל זה יש בכל בריה רשימו של הד' יסודות, כי הוצרכו להתבטל לפי שעה בכדי שיוכל להתהוות הבריאה, מכל מקום נשארה הרשימו, ואז נעשה מאין יש, פירוש מכח האין שנעשה מתחלה על ידי החכמה, נעשה אחר כך יש. וזה אפשר לומר תחלת המחשבה סוף המעשה, כי תחלת המחשבה שהוא החכמה נקרא יש, ואחר כך בסוף המעשה גם כן נתהווה יש, נמצא כי החכמה היא עושה הכל, וזה שכתוב כולם בחכמה עשית, כי מכח החכמה שעשה את הכל לאין, תמצא, את הכל, ר"ל נמצאו כל הנבראים כנ"ל.

החכמה נקרא (זהר צו כ"ח ע"א) כ"ח מ"ה, שהוא (עץ חיים שער י' פרק ג') מ"ה החדש שלא היה בו שום שבירה, והדברים עמוקים ואי אפשר לפרשם, והנה (שם) המ"ה החדש הוא בחינת יסוד, שיש בו כח לעלות עד הדעת, ולהשפיע מן המוחין עליונים לתחתונים, כמו שכתוב בכוונת הלולב (שער הכוונות ענין סוכות דרוש ה' דף ק"ה ע"ג), והוא המחבר את הכל, כמו שכתוב (דברי הימים א כט יא) כי כל בשמים ובארץ קב"ה, ומתרגמין דאחיד בשמיא ובארעא, בשמיא הוא התפארת הנקרא (זהר ויצא קנ"ז ע"ב) יעקב, שהוא המחבר ומכריע בין חסד וגבורה, לכך נקרא יעקב (זהר תרומה קע"ה ע"ב) בריח התיכון, בריח הוא אותיות חיבר, וכן נאמר (תהלים קלה ד) כי יעקב בחר לו יה, וכן (הושע יב יג) ויברח יעקב, הכל לשון חיבר, שהוא המחבר בנשיקין העליונים קדישין, וכן יוסף הוא (זהר פנחס רל"ו ע"א) מדת הצדיק נאמר בו (בראשית מא מ) ועל פיך ישק כל עמי וגו', וזהו שאמר הכתוב (בראשית לו ב) ואלה תולדת יעקב יוסף, ואמרו רז"ל (בראשית רבה פרשה פ"ד סי' ד') שהיה דומה לו ומה שאירע לזה וכו', נמצא כי כ"ח מ"ה שהוא צדיק יסוד עולם הוא המחבר הכל ומהווה אותם.

